

Zaměstnanost vězněných osob

Bc. Milan Sedlář

Diplomová práce
2009

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd
akademický rok: 2008/2009

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Milan SEDLÁŘ**
Studijní program: **N 7501 Pedagogika**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Zaměstnanost vězňů v ČR**

Zásady pro vypracování:

Zpracování teoretické části: vymezení základních pojmů, pohled do historie zaměstnávání vězňů, nastínění současné situace zaměstnávání vězňů v ČR
Zpracování praktické části: výzkum vztahu pracovního zařazení vězňů a jejich zvládnutí zátěže z uvěznění
Analýza výsledků šetření

Rozsah práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

FISCHER, S. *Etopedie v penitenciární praxi*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, 2006. ISBN 80-7044-722-9.

HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2006. ISBN 80-86708-30-6.

MAREŠOVÁ, A., KOTULAN, P., MARTINKOVÁ, M. *Sonda do problematiky osob v ČR poprvé trestně stíhaných a poprvé vězněných*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004. ISBN 80-7338-034-X.

MARÁDEK, V. *Vězeňství*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2005. ISBN 80-7368-002-5.

MUSIL, J.V. *Pedagogická psychologie*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati, 2005. ISBN 80-7318-291-2.

MUSIL, J.V. *Sociální psychologie*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati, 2005. ISBN 80-7318-292-0.

MUSIL, J. V. *Speciální psychologie*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1999. ISBN 80-244-008-1.

SOCHŮREK, J. *Kapitoly z penologie II. díl -- Teorie a praxe zacházení s vězňenými*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007. ISBN 978-80-7372-204-3.

Vedoucí diplomové práce: **prof. PhDr. Jiří Musil, CSc.**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání diplomové práce: **12. února 2009**

Termín odevzdání diplomové práce: **15. května 2009**

Ve Zlíně dne 12. února 2009

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
děkan

L.S.

Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ/DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové/bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová/bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji diplomovou/bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou/bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové/bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové/bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Ve Zlíně

.....

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpirá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užití či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídí k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Abstrakt česky

V teoretické části práce je nejprve uvedena specifikace tématu. Na ni navazuje přehled legislativních předpisů upravujících zaměstnávání vězňů. Poté následuje kapitola zaměřená na historii zaměstnávání vězňů. Dalšími kapitolami teoretické části jsou současná statistická čísla českého vězeňství, pedagogicko-psychologické aspekty práce, programy zacházení s odsouzenými, specifika zaměstnávání odsouzených, jaká je jejich motivace pracovat a možnosti zvyšování míry zaměstnanosti vězňů.

Praktická část se věnuje výzkumu vztahu pracovního zařazení vězňů a jejich zvládnutí zátěže z uvěznění.

Klíčová slova:

Vězeňství, zaměstnávání odsouzených, práce, zátěž z uvěznění

ABSTRACT

The theoretical part introduces specification of the topic. The summary of the legislative regulations modifying employing of imprisoned persons is following.

The next chapter focuses on the history of employing imprisoned persons. The following chapters of the theoretical part deal with contemporaneous statistic numbers of the Czech system of prisons, pedagogic-psychological aspects of work, the programmes of treating with sentenced people, specification of employing of sentenced persons, their motivation to work and the possibility of increasing the measure of employing imprisoned persons.

The practical part deals with the survey of relationship of working incorporations of imprisoned persons and their controlling stress from being sentenced.

Keywords:

The system of prisons, employing of sentenced, work, stress from being sentenced

Poděkování, motto:

Děkuji tímto prof. PhDr. Jiřímu Musilovi CSc. za laskavé a milé vedení při zpracovávání této diplomové práce. Dále pak patří slova díky vedoucím pracovníkům Vazební věznice Olomouc, respektive Věznice Kuřim, kteří mi umožnili realizovat v jejich zařízeních výzkumné šetření pro praktickou část diplomové práce. Jmenovitě chci poděkovat tiskové mluvčí Vazební věznice Olomouc Mgr. Žbánkové a také PhDr. Juříčkovi a Mgr. Grofovi z Věznice Kuřim za jejich vstřícný přístup a cennou pomoc při zpracovávání praktické části diplomové práce. V neposlední řadě samozřejmě děkuji i všem svým blízkým za jejich trpělivost a podporu, bez níž by tyto řádky nikdy nemohly vzniknout.

OBSAH

ÚVOD	11
I TEORETICKÁ ČÁST	13
1 SPECIFIKACE TÉMATU	14
2 LEGISLATIVNÍ PŘEDPISY UPRAVUJÍCÍ V ČESKÉ REPUBLICE ZAMĚSTNÁVÁNÍ OSOB VE VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY	15
2.1 LISTINA ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD	15
2.2 ZÁKON Č. 169/1999 SB., O VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY	15
2.3 ŘÁD VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY	19
2.4 EVROPSKÁ VĚZEŇSKÁ PRAVIDLA	21
3 HISTORIE ZAMĚSTNÁVÁNÍ ODSOUZENÝCH VE VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY	23
3.1 VĚZEŇSTVÍ NA ÚZEMÍ ČR DO ROKU 1850.....	23
3.1.1 Bez pracovního zařazování	24
3.1.1.1 Zeměpanské vězení (995 – 1627)	24
3.1.1.2 Církevní vězení (1222 – 1781)	24
3.1.1.3 Stavovské vězení (1253 – 1850).....	25
3.1.1.4 Vrchnostenské vězení (1627 – 1849).....	25
3.1.2 S pracovním zařazováním	26
3.1.2.1 Městské vězení (1287 – 1850)	26
3.1.2.2 Pevnostní vězení Špilberk (1783 – 1858).....	27
3.2 VĚZEŇSTVÍ NA ÚZEMÍ ČR V LETECH 1850 - 1918	27
3.3 VĚZEŇSTVÍ ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY.....	28
3.4 VĚZEŇSTVÍ V PROTEKTORÁTU ČECHY A MORAVA	29
3.5 ČESKOSLOVENSKÉ VĚZEŇSTVÍ PO DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLCE 1945 – 1948.....	31
3.6 ČESKOSLOVENSKÉ VĚZEŇSTVÍ 1948 – 1989.....	31
3.7 ČESKOSLOVENSKÉ VĚZEŇSTVÍ V LETECH 1990 – 1992.....	33
3.8 ČESKÉ VĚZEŇSTVÍ PO ROCE 1993	33
4 SOUČASNÁ STATISTICKÁ ČÍSLA ČESKÉHO VĚZEŇSTVÍ	35
4.1 VÝVOJ POČTU ODSOUZENÝCH VE VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY.....	35
4.2 ZAMĚSTNANOST OSOB VE VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY	35
4.3 SROVNÁNÍ PRŮMĚRNÉ MÍRY ZAMĚSTNANOSTI 15 - 64LETÝCH A PRŮMĚRNÉ MÍRY ZAMĚSTNANOSTI ODSOUZENÝCH VE VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY V % V LETECH 1996 – 2007	36
5 PEDAGOGICKO-PSYCHOLOGICKÉ ASPEKTY PRÁCE	37

5.1	PRÁCE A VÝCHOVA.....	37
5.2	PRÁCE A PŘEVÝCHOVNÝ PROCES.....	38
6	PROGRAMY ZACHÁZENÍ S ODSOUZENÝMI.....	41
6.1	PROGRAMY ZACHÁZENÍ – VZNIK A VÝZNAM	41
6.2	ZMAPOVÁNÍ OSOBNOSTI ODSOUZENÉHO.....	42
6.3	OBSAH PROGRAMŮ ZACHÁZENÍ.....	43
6.4	PROGRAMY ZACHÁZENÍ PRO DOŽIVOTNĚ ODSOUZENÉ.....	44
6.5	PROGRAMY ZACHÁZENÍ PRO MLADISTVÉ ODSOUZENÉ.....	45
7	SPECIFIKA ZAMĚSTNÁVÁNÍ ODSOUZENÝCH.....	47
7.1	OMEZENÍ NĚKTERÝCH PRÁV	47
7.2	TEORIE VERSUS REALITA	47
7.3	ČASOVÝ ROZVRH DNE	48
7.4	PRACOVISŤE	49
8	MOTIVACE PRACOVAT	51
8.1	ODMĚNA ZA PRÁCI ODSOUZENÉHO VE VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY	52
8.2	KAM PLYNOU PENÍZE, KTERÉ ODSOUZENÝ VYDĚLÁ.....	53
8.2.1	Kapesné a úložné.....	54
8.2.2	Sociální kapesné.....	54
9	JAKÉ JSOU MOŽNOSTI PRO ZVYŠOVÁNÍ MÍRY ZAMĚSTNANOSTI ODSOUZENÝCH VE VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY.....	56
9.1	NÁZORY ODBORNÝCH AUTORŮ	56
9.2	KONCEPCE ROZVOJE ČESKÉHO VĚZEŇSTVÍ DO ROKU 2015	57
9.3	MŮJ OSOBNÍ NÁHLED NA PROBLEMATIKU.....	58
II	PRAKTICKÁ ČÁST.....	60
10	ÚVOD PRAKTICKÉ ČÁSTI.....	61
11	CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ.....	62
11.1	VÝZKUMNÝ PROBLÉM	62
11.2	HYPOTÉZY.....	62
11.3	PROMĚNNÉ	62
11.3.1	Pracovní zařazení	62
11.3.2	Zátěž z uvěznění.....	62
11.4	CÍL VÝZKUMU	63
11.5	VÝZKUMNÝ VZOREK	64
11.5.1	Oslovená zařízení:.....	64
11.5.2	Zkoumaný vzorek.....	65

11.6	METODIKA VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ	65
11.6.1	Anonymní dotazníková metoda	66
11.7	MATEMATICKO - STATISTICKÉ ZPRACOVÁNÍ DAT	67
11.7.1	Zpracování tabulek četností	67
11.7.2	Test dobré shody χ^2 (chí-kvadrát)	67
11.7.3	Test dobré shody χ^2 pro kontingenční tabulku	68
12	VÝSLEDKY VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ	69
12.1	TABULKY ČETNOSTÍ	69
12.2	TEST DOBRÉ SHODY χ^2 (CHÍ-KVADRÁT).....	73
12.3	TEST DOBRÉ SHODY χ^2 PRO KONTINGENČNÍ TABULKU.....	78
13	DISKUSE	82
14	SHRUTÍ VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ	84
	ZÁVĚR	85
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	86
	SEZNAM TABULEK.....	89
	SEZNAM PŘÍLOH.....	91

ÚVOD

Na úvod téměř každé akademické práce její autor osvětluje, jaké téma ke zpracování si zvolil a zdůvodňuje, jaké pohnutky jej k tomu vedly. Ani u mé práce tomu nebude jinak.

Jako téma své diplomové práce jsem si zvolil „Zaměstnanost osob ve výkonu trestu odnětí svobody“. Z jakých důvodů, to ozřejmím na následujících řádcích.

Na počátku volby tématu této diplomové práce bylo několik situací, jichž jsem byl svědkem či přímo účastníkem a které nakonec vyústily v sepsání této práce na výše uvedené téma. Těmito situacemi byly zejména četné a mnohdy docela plamenné debaty, mých známých, kamarádů a třeba i rodinných příslušníků, v případech, když se jejich rozhovor stočil až k tématu zaměstnanosti osob ve výkonu trestu odnětí svobody. Respektive jejich nezaměstnanosti.

Zjistil jsem, že obecně převládajícím veřejným míněním je, že ve věznicích odsouzení nepracují, jsou zde na státní náklady a tudíž jim tento pobyt „sponzorují“ občané ze svých daní. Dalším podobně rozšířeným mýtem je tvrzení, že zmiňovaný stav věci s sebou přinesly celospolečenské změny související s pádem socialismu a nástupem demokracie v roce 1989.

Nějakou dobu jsem poslouchal rozhořčené hlasy občanů, až mě to nedalo a rozhodl jsem se na tuto problematiku podívat trochu z blízka. Nejprve tedy pouze z vrozené zvědavosti, kterou však následně doplnila i jistá dávka zaujetí tématem. Při pročitání volně dostupné odborné literatury, věnující se současnému českému vězeňství, legislativních předpisů a aktuálních statistik Vězeňské služby České republiky, jsem totiž došel k závěru, že jde vskutku o třesuté téma opředené mnoha mýty a nepřesnostmi.

V souvislosti s pronikáním do problematiky zaměstnanosti osob ve výkonu trestu odnětí svobody mě také začaly napadat mnohé otázky, na které bych si rád odpověděl na stránkách této práce: „Opravdu odsouzení ve výkonu trestu pracovat nemusí?“ „Jak vysoká je zaměstnanost odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody?“ „Co je náplní dne nezaměstnaných odsouzených?“ atd. Ve výčtu podobných otázek bych mohl ještě dlouze pokračovat, ale to si samozřejmě raději nechám do obsahu práce samotné.

Právě od onoho zaujetí tématem v součinnosti s výše uvedenými faktory již nebylo daleko k rozhodnutí zvolit si problematiku zaměstnanosti osob ve výkonu trestu odnětí svobody jako téma diplomové práce.

Vždyť nezaměstnanost obecná je právě v této době velmi palčivým problémem pro celou společnost, tudíž i proto mi přišlo poměrně zajímavé věnovat se zaměstnanosti, byť její velmi specifické formě.

Mým cílem této práce je tedy hlubší vhled do problematiky zaměstnanosti osob ve výkonu trestu odnětí svobody a vztahu zaměstnávání těchto osob a jejich zvládní zátěže z uvěznění.

Práce je rozdělena na dvě části. V teoretické části se věnuji legislativním východiskům zaměstnávání osob ve výkonu trestu, historii práce jako trestu a zaměstnávání během výkonu trestu, dále pak současné právní úpravě a mnohým dalším aspektům práce uvězněných osob.

V praktické části se formou kvantitativního výzkumu zabývám zjišťováním vztahu zaměstnávání osob ve výkonu trestu odnětí svobody a jejich zvládním zátěže z uvěznění.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 SPECIFIKACE TÉMATU

Zaměstnanost vězňených osob v ČR jako taková je tématem poněkud širokým a dá se říci i nesourodým. Stejně jako každý odsouzený není odsouzený do výkonu trestu odnětí svobody (lidově řečeno „do vězení“), tak ani každá vězňená osoba ještě není odsouzená. Přesto budu ve své práci mnohdy používat označení „odsouzený“, neboť toto označení v hojně míře používá i zákon o výkonu trestu odnětí svobody. I přes tyto drobné odchylky v terminologii doufám, že k žádnému zmatení používaných termínů nedojde a jejich význam bude naprosto jednoznačný.

Kromě osob ve výkonu trestu odnětí svobody, které mě v mé práci budou tedy zajímat nejvíce, by mezi osoby vězňené v ČR samozřejmě mohly patřit i osoby soudem vzaté do vazby. U osob vzatých do vazby jsou však v oblasti jejich zaměstnávání, a nejen té, poněkud odlišná pravidla než u osob, které již byly soudem poslány do výkonu trestu odnětí svobody. Důvodem odlišnosti pravidel je totiž zcela nepochybně fakt, že osobou vzatou do vazby je nikoliv odsouzený, ale teprve obviněný a podle zásad presumpce nevinny se na něj nahlíží až do výroku soudu jako na nevinného.

Pro každou z těchto dvou skupin vězňených osob také platí samostatný zákon věnující se výkonu jejich vězňení, ať už jde o Zákon o výkonu vazby č. 293/1993 Sb. nebo Zákon o výkonu trestu odnětí svobody č. 169/1999 Sb. Oba tyto právní předpisy upravují mimo jiné i zaměstnávání obviněných, respektive odsouzených, a už zde je možno spatřit zásadní rozdíly týkající se jejich pracovního zařazení. Velmi zjednodušeně lze říci, že osoby vzaté do vazby je možno pracovním zařadit, pokud o to požádají, kdežto osoby ve výkonu trestu odnětí svobody mají ze zákona povinnost pracovat.

Ostatně s pracovním zařazením vězňených počítají i Evropská vězeňská pravidla, k jejichž uplatňování jsme, jakožto členská země Rady Evropy, taktéž přistoupili.

Dalšími právními předpisy vztahujícími se k této problematice jsou ještě Řád výkonu trestu odnětí svobody (345/1999 Sb.), respektive Řád výkonu vazby (č. 109/1994 Sb.), mající podobu vyhlášek Ministerstva spravedlnosti ČR. Aby oněch právních předpisů nebylo pořád málo, samozřejmě určité oblasti tematiky upravují ještě i další vyhlášky a nařízení vlády, tudíž lze bez váhání říci, že problematika je ošetřena důkladně, za použití rozličných předpisů různorodé právní síly.

2 LEGISLATIVNÍ PŘEDPISY UPRAVUJÍCÍ V ČESKÉ REPUBLICE ZAMĚSTNÁVÁNÍ OSOB VE VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY

2.1 Listina základních práv a svobod

Jedním ze základních dokumentů, které jsou součástí ústavního pořádku České republiky a nějakým způsobem upravují možnost zaměstnávání osob ve výkonu trestu odnětí svobody je Listina základních práv a svobod, tedy ústavní zákon č. 2/1993 Sb. Tento předpis ústavního práva mající nejvyšší právní sílu uvádí ve své hlavě druhé, oddíl prvním, článku č. 9 následující:

*„(1) Nikdo nesmí být podroben nuceným pracím nebo službám.
(2) Ustanovení odstavce 1 se nevztahuje na:
a) práce ukládané podle zákona osobám ve výkonu trestu odnětí svobody nebo osobám vykonávajícím jiný trest nahrazující trest odnětí svobody,
b) vojenskou službu nebo jinou službu stanovenou zákonem namísto povinné vojenské služby,
c) službu vyžadovanou na základě zákona v případě živelních pohrom, nehod, nebo jiného nebezpečí, které ohrožuje životy, zdraví nebo značné majetkové hodnoty,
d) jednání uložené zákonem pro ochranu života, zdraví nebo práv druhých.“* (Ústavní zákon č. 2/1993)

Již ze znění předchozích řádků je patrné, že Listina základních práv a svobod sice zakazuje podrobování všech lidí bez rozdílu nuceným pracím nebo službám, ale dává prostor pro zákonnou úpravu povinnosti pracovat ve výkonu trestu odnětí svobody.

2.2 Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody

Tou zákonnou úpravou, která se věnuje komplexně výkonu trestu odnětí svobody v českých věznicích, je Zákon o výkonu trestu odnětí svobody č. 169/1999 Sb.

V tomto zákoně se uvádí v § 28 základní povinnosti odsouzených. Hned v prvním odstavci se říká:

*„(1) Odsouzený je ve výkonu trestu povinen dodržovat stanovený pořádek a kázeň, plnit pokyny a příkazy zaměstnanců Vězeňské služby, pracovat, pokud je mu přidělena práce a není uznán dočasně práce neschopným nebo není po dobu výkonu trestu uznán zdravotně nezpůsobilým k výkonu práce, plnit úkoly vyplývající z programu zacházení, šetrně zacházet se svěřenými věcmi, nepoškozovat cizí majetek, dodržovat zásady slušného jednání s osobami, s nimiž přichází do styku, a i jinak zachovávat ustanovení vnitřního řádu věznice. Dále je povinen dodržovat opatření a pokyny podle zvláštních právních předpisů¹⁰⁾ k zajišťování bezpečnosti a ochrany zdraví při práci a požární ochrany.“
(Zákon č. 169/1999 Sb.)*

Už v této citaci lze lehce spatřit, že povinnost pracovat je opravdu jednou ze základních povinností osob ve výkonu trestu odnětí svobody.

Zaměstnáváním a vzděláváním odsouzených se jako samostatnou kapitolou zabývá § 29 výše zmiňovaného zákona. Tento paragraf hovoří takto:

„(1) Odsouzený, který byl zařazen do práce, je povinen pracovat, pokud je k práci zdravotně způsobilý.

(2) Při zaměstnávání a vzdělávání odsouzených věznice zajišťuje

a) zařazování odsouzených do práce odpovídající jejich zdravotní způsobilosti s přihlédnutím k jejich odborným znalostem a dovednostem,

b) odměňování odsouzených za práci,

c) vytváření podmínek pro to, aby odsouzení mohli získat a zvyšovat si svoji pracovní kvalifikaci a rozšiřovat si svoji všeobecnou informovanost.“

V § 30 zákon hovoří o zařazování odsouzených do práce. Tímto paragrafem se v zákoně upravují i podmínky zařazování odsouzených ve výkonu trestu na pracoviště jak v areálu věznice, tak i vně věznice – u soukromých podnikatelských subjektů.

„(1) Věznice vytvářejí podmínky pro zaměstnávání odsouzených buď v rámci svého provozu, vlastní výroby nebo podnikatelské činnosti anebo smluvně u jiných subjektů.

(2) Smlouva mezi věznicí a jiným subjektem, na jejímž základě se uskutečňuje zařazení odsouzených do práce, stanoví podrobnější podmínky, za nichž budou odsouzení pracovat, případně i postup při zaškolení odsouzených k výkonu určených prací a způsob zvyšování jejich pracovní kvalifikace. Při vytváření podmínek k bezpečnosti a ochraně zdraví při

práci a dodržování protipožárních a hygienických předpisů má jiný subjekt stejné povinnosti, jaké by měl podle zvláštních právních předpisů vůči svým zaměstnancům v pracovním poměru.

(3) Jiné subjekty uvedené v odstavcích 1 a 2 poskytují věznicím za práci odsouzených dohodnuté plnění.

(4) K zaměstnávání odsouzeného u jiného subjektu, jehož zřizovatelem nebo většinovým vlastníkem není stát, je třeba jeho předchozího písemného souhlasu. Odsouzený může tento souhlas odvolat prohlášením učiněným vůči Vězeňské službě. Pokud prohlášení nemá písemnou formu, zaměstnanec Vězeňské služby o prohlášení odsouzeného učiní bezodkladně zápis, který předloží odsouzenému k podpisu. Účinky odvolání souhlasu nastávají uplynutím posledního dne měsíce následujícího po prohlášení odsouzeného o odvolání souhlasu. Odvolání souhlasu odsouzeným nelze považovat za odmítání práce.“

Je zcela samozřejmé, že ani zaměstnávání osob ve výkonu trestu odnětí svobody není zcela bez omezení, co se druhu vykonávané práce týče. O zákazu některých prací se zmiňuje § 31.

„Je zakázáno školit a zařazovat odsouzené k výkonu prací s výbušninami. Jestliže odsouzený při práci přichází do styku s omamnými a psychotropními látkami nebo jedy anebo s jinými látkami, které mohou vyvolat zvýšené nebezpečí újmy na zdraví nebo škody na majetku, je třeba nad ním zajistit zvýšenou kontrolu. Zákaz některých prací pro odsouzené ženy a mladistvé je stanoven zvláštními právními předpisy.“

Těmi zvláštními předpisy jsou „§ 156 odst. 3 a § 167 zákona č. 65/1965 Sb., ve znění pozdějších předpisů. Vyhláška č. 261/1997 Sb., kterou se stanoví práce a pracoviště, které jsou zakázány všem ženám, těhotným ženám, matkám do konce devátého měsíce po porodu a mladistvým, a podmínky, za nichž mohou mladiství výjimečně tyto práce konat z důvodu přípravy na povolání, ve znění pozdějších předpisů. Sdělení č. 460/1990 Sb., o sjednání Úmluvy o noční práci mladistvých zaměstnaných v průmyslu.“

Samostatné právní úpravy se v zákoně o výkonu trestu odnětí svobody dostalo i tématu pracovního postavení a podmínek odsouzených, jmenovitě v paragrafu 32.

„(1) Pracovní podmínky, pracovní doba a podmínky pro uložení přesčasové práce u odsouzených se řídí zvláštními právními předpisy vztahujícími se na zaměstnance v

pracovním poměru. Ředitel věznice může nařídit odsouzeným práci přesčas v rozsahu a za podmínek stanovených zvláštním právním předpisem. (§ 97 odst. 1 až 3 zákona č. 65/1965 Sb.)

(2) Do pracovní doby se nepočítá úklidová a další obdobná činnost potřebná k zajištění každodenního provozu věznice, kterou provádějí zpravidla všichni odsouzení, a pracovní terapie, pokud je součástí programu zacházení; tyto práce jsou odsouzení povinni provádět bez nároku na pracovní odměnu a nesmějí být nařizeny na úkor doby nutné k odpočinku odsouzených.

(3) Odsouzeným se zajišťuje formou připomínek a námětů účast na řešení otázek týkajících se bezpečnosti a ochrany zdraví při jejich práci.

(4) Odsouzení pracují pod dohledem zaměstnanců Vězeňské služby.“

Posledním paragrafem, který se ve výše zmíněném zákoně zabývá otázkami zaměstnávání osob ve výkonu trestu odnětí svobody, je § 33, který pojednává o pracovní odměně odsouzených.

„(1) Odsouzeným přísluší odměna podle vykonané práce. Vláda stanoví nařízením výši této odměny a podmínky pro její poskytování.

(2) Pracovní odměna odsouzeného se pro účely srážek daní a pojistného na sociální zabezpečení nebo zdravotní pojištění považuje za příjem ze závislé činnosti. Z této odměny se po srážce zálohy na daň a pojistného provedou i další srážky jednak k úhradě výživného pro děti, kterým je odsouzený povinen poskytovat výživu, včetně příspěvku na úhradu nákladů při péči o dítě v ústavní nebo ochranné výchově, a jednak k úhradě nákladů výkonu trestu. Rozsah a pořadí dalších srážek z pracovní odměny odsouzeného stanoví Ministerstvo spravedlnosti (dále jen "ministerstvo") vyhláškou. Přitom přihlédne zejména k zabezpečení výživy dětí odsouzeného a oprávněným nárokům poškozených trestným činem.

(3) Je-li však soudem nařízen výkon rozhodnutí srážkami z pracovní odměny odsouzeného, postupuje se podle občanského soudního řádu a předpisů vydaných na jeho základě.

(4) Část pracovní odměny odsouzeného, která zbývá po provedení srážek podle odstavce 2, případně podle odstavce 3, se rozdělí na kapesné a úložné. Odmítne-li odsouzený bez závažného důvodu pracovat, kapesné mu nenáleží.

(5) Ministerstvo stanoví vyhláškou způsob rozdělení části pracovní odměny na kapesné a úložné podle odstavce 4 a stanoví rozsah a podmínky, za nichž odsouzený může úložné použít. Nevyčerpané úložné se odsouzenému vyplátí při propuštění z výkonu trestu, pokud se věznice s odsouzeným nedohodne jinak.“

Otázce odměn za práci zaměstnaných odsouzených se dostane většího prostoru v některé z pozdějších kapitol, neboť jde také o jistě zajímavou součást této tematiky.

2.3 Řád výkonu trestu odnětí svobody

Zákon o výkonu trestu odnětí svobody významně doplňuje Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody. Tato vyhláška se také věnuje zaměstnávání osob ve výkonu trestu odnětí svobody, a to v paragrafech 41 – 45. V těchto ustanoveních upřesňuje některé skutečnosti uvedené v zákoně o výkonu trestu odnětí svobody.

V § 41 Řádu výkonu trestu odnětí svobody je blíže popsáno zařazování odsouzeného do práce, kdy je práce zproštěn, případně jak je posuzováno odmítnutí odsouzeného pracovat.

„(1) Odsouzený je zařazen do práce rozhodnutím ředitele věznice, a to zpravidla na základě doporučení odborných zaměstnanců (§ 8 odst. 1).

(2) Povinnost pracovat se nevztahuje na odsouzeného

a) staršího 65 let,

b) plně invalidního,

c) jehož zdravotní stav neumožňuje trvalé pracovní zařazení,

d) dočasně práce neschopného,

e) pokud z povahy překážky vyplývá, že je jeho pracovní povinnost vyloučena.

(3) Odmítnutí práce odsouzeným, který byl zařazen do práce, je závažným porušením povinnosti odsouzeného, za něž se zpravidla odsouzenému uloží kázeňský trest. V případě odmítnutí práce se odsouzený zpravidla umístí v době, kdy by měl pracovat, odděleně od ostatních odsouzených, přičemž se mu neumožní zájmová činnost včetně sledování televizního a rozhlasového vysílání.

(4) Ustanovení předchozího odstavce se netýká odsouzených, kteří vzali zpět svůj souhlas se zařazením do práce u cizích subjektů uvedených v § 30 odst. 4 zákona“

Už z těchto několika odstavců lze zjistit, že Řád výkonu trestu odnětí svobody je daleko více zaměřen prakticky, než-li zákon o výkonu trestu odnětí svobody, který touto praktickou stránkou věci doplňuje.

Paragrafem 42 Řádu výkonu trestu odnětí svobody se stanovuje pravomoc ředitele věznice rozvrhnout pracovní dobu odsouzených.

„Ředitel věznice je oprávněn podle pracovněprávních předpisů rozvrhnout pracovní dobu odsouzených, popřípadě jim nařídit práci přesčas; je zejména oprávněn upravit pracovní dobu odsouzených tak, aby byla shodná s pracovní dobou pracovníků zaměstnavatele. Při nařizování práce přesčas ředitel věznice přihlédne k délce trestu, který má odsouzený v kalendářním roce vykonat.“

Onen víceméně praktický ráz Řádu výkonu trestu odnětí svobody dokládá i § 43, který se určuje pravomoc ředitele věznice nebo jím pověřeného pracovníka k zařazování, či u ředitele věznice i přerazování odsouzeného do jiné pracovní skupiny.

„(1) Odsouzení, kteří byli zařazeni do práce, se zpravidla rozdělují do pracovních skupin; vedoucí těchto skupin určuje ředitel věznice nebo jím pověřený zaměstnanec oddělení výkonu trestu (oddělení výkonu vazby a trestu).

(2) Odsouzení se do pracovních skupin zařazují a přeřazují v souladu s účelem výkonu trestu. O přeřazení odsouzeného do jiné pracovní skupiny rozhoduje ředitel věznice.“

Řád výkonu trestu odnětí svobody se také věnuje bezpečnosti a ochraně zdraví při práci, zaškolení odsouzených k vykonávané práci a podmínkám práce odsouzených obecně.. Jmenovitě se tak děje v § 44.

„(1) Před zařazením do práce musí být odsouzený prokazatelně seznámen se svými právy a povinnostmi, jakož i s předpisy k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví při práci a protipožárními předpisy, které je povinen při práci dodržovat.

(2) Odsouzený musí být zaškolen k výkonu prací, které mu byly přikázány, pokud to jejich povaha vyžaduje; délka a rozsah zaškolení jsou stejné jako u ostatních pracovníků zaměstnavatele.

(3) Pro odsouzené, kteří k tomu mají schopnosti, se organizuje odborné školení zaměřené na zvyšování jejich kvalifikace.

(4) Trvalý dohled nad pracovní činností odsouzených konanou na všech pracovištích uvnitř i mimo věznici vykonává určený zaměstnanec Vězeňské služby.

(5) K řešení problematiky organizace práce a plnění pracovních úkolů se s pracovními skupinami odsouzených organizují zpravidla jednou měsíčně porady za účasti odpovědných pracovníků zaměstnavatele.“

Posledním paragrafem řádu výkonu trestu odnětí svobody, který spadá do tématiky zaměstnávání odsouzených je § 45. V tomto paragrafu se hovoří o možnosti uplatnění volnějšího režimu při práci některých odsouzených, a to jen u odsouzených vykonávajících svůj trest v oddělení s dohledem nebo dozorem.

„(1) Odsouzené, u nichž lze předpokládat, že toho nezneužijí, lze zařadit do nestřežených pracovních skupin.

(2) Odsouzeným vykonávajícím trest ve věznici s dohledem nebo věznici s dozorem může ředitel věznice povolit volný pohyb mimo věznici při plnění pracovních úkolů. K tomu účelu se odsouzeným vydávají propustky s vyznačením prostoru, ve kterém se mohou ve stanovené době pohybovat.“

2.4 Evropská vězeňská pravidla

Pokud již hovořím o legislativních předpisech upravujících zaměstnávání osob ve výkonu trestu odnětí svobody, nelze tedy opomenout i Evropská vězeňská pravidla. Evropská vězeňská pravidla do jisté míry vycházejí ze Standardních minimálních pravidel pro zacházení s vězni, která samozřejmě doplňují a rozvádějí. V případě Evropských vězeňských pravidel jde o doporučení Výboru ministrů členským státům Rady Evropy, které má za cíl zajistit dodržování společných principů v mnoha oblastech výkonu vězeňství, zaměstnávání osob ve výkonu trestu odnětí svobody nevyjímaje.

Evropská vězeňská pravidla jako taková, jak jsem již uvedl jsou doporučením Výboru ministrů členským státům Rady Evropy, nemají tedy bezprostřední právní sílu – nejsou přímo závazná. Přesto Česká republika, jakožto členský stát Rady Evropy, přistoupil k uplatňování těchto standardů ve svých vězeňských zařízeních.

Jak praví bod 10.1 Evropských vězeňských pravidel: *Evropská vězeňská pravidla se vztahují na osoby, jejichž vazbu nařídil soudní orgán nebo jež byly usvědčujícím rozsudkem zbaveny svobody* (Evropská vězeňská pravidla). To znamená, že se v jednom dokumentu zabývá úpravou problematiky dvou skupin vězněných osob. Samozřejmě pro mou práci jsou důležitější body, věnující svou pozornost práci odsouzených vězňů (viz. PŘÍLOHA P I).

Tolik tedy základní exkurz do problematiky legislativního rámce zaměstnávání osob ve výkonu trestu odnětí svobody. Nejde ani zdaleka o úplný výčet, ale pouze o seznámení se s těmi nejzákladnějšími předpisy, které tomuto tématu věnují pozornost. Zaměstnávání osob ve výkonu trestu odnětí svobody je samozřejmě legislativně bohatě ošetřený druh specifické lidské činnosti, tudíž se mnoha různými právními předpisy budu setkávat i na dalších stránkách své práce, v příštích kapitolách.

3 HISTORIE ZAMĚSTNÁVÁNÍ ODSOUZENÝCH VE VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY

Historie zaměstnávání odsouzených ve vězeňských zařízeních není ani zdaleka stejně dlouhá, jako historie samotného trestu odnětí svobody.

Je sice pravdou, že římské právo znalo otroctví pro dluhy, kdy „*rozsudkem trestního soudu se odsouzený stal státním otrokem a musel pracovat v dolech nebo na jiných veřejných pracích*“, ale vězení v té době nemělo přímo charakter výkonu trestu odnětí svobody, ale spíše zajišťovací vazby, což nejspíše souviselo s nákladností výkonu trestu odnětí svobody. (Černíková, Sedláček, 2002, str. 17)

Různé typy vězeňských zařízení se na území České republiky začaly objevovat již od zrodu české státnosti a s tím spojeným vznikem trestního práva a soudnictví. Každé takové zařízení mělo samozřejmě poněkud jiná pravidla a jiné podmínky.

„*V Čechách jsou užívány tresty smrti, tresty mrzačící, pokuty, plen, ztráta cti. V poslání trestu převažuje nadále účel odstrašení, jakož i preventivní působení. Mnohé tresty plní funkci eliminační (věznění, postupné označení cejchem). S počátky nápravného působení se setkáváme zejména u krátkodobých trestů spojených s odnětím svobody, u trestů peněžitých či nucených prací.*“ (Černíková, Sedláček, 2002, str. 17)

Časopis Historická penologie zveřejnil v čísle 1/2005 článek PhDr. Aleše Kýra, který v něm uvedl typologii historických vězeňských zařízení i s popisem podmínek pro věznění, v tom kterém typu historického vězení.

S ohledem na téma mé diplomové práce se samozřejmě zaměřím hlavně na ukládání pracovní činnosti vězněným osobám. Zjednodušeně však lze říci, že nařizování pracovní činnosti vězněným osobám v nejstarších typech vězeňských zařízení nenalezneme. Pracovní zařazování vězněných osob se začíná uplatňovat až o několik století po samotném vzniku prvních vězení na našem území, pouze v některých typech věznic a to ještě zejména u nemajetných vězňů.

3.1 Vězeňství na území ČR do roku 1850

Historická vězení popsaná v článku PhDr. Kýra lze tedy podle zaměstnávání vězňů rozdělit do dvou skupin:

3.1.1 Bez pracovního zařazování

3.1.1.1 Zeměpanské vězení (995 – 1627)

„Plnilo účel vazby pro zeměpanský soud, kterému předsedal příslušný územní vládce, zpravidla kníže, král nebo jím pověřený správce hradu. Podle potřeby sloužilo též jako zajišťovací a trestní vazba pro osoby šlechtického původu.

Časové vymezení: r. 995 – sjednocení českých kmenů Boleslavem II., r. 1627 – kodifikace habsburského absolutismu ústavním zákonem „Obnovené zřízení zemské“. Subjekt věznění: vyčleněná část vojenské posádky hradu. Objekt věznění: poddaní i osoby šlechtického původu.“ (Kýr, Historická penologie 1/2005, str. 2)

V zeměpanských vězeních pracovní činnost zpravidla nebyla nařizována.

3.1.1.2 Církevní vězení (1222 – 1781)

„Plnilo účel vazby pro církevní soud v působnosti příslušného biskupa katolické církve, do jehož jurisdikce náležely církevní osoby. Obdobně jako zeměpanská vězení sloužilo též k zajišťovací a trestní vazbě církevních osob, popř. i žen šlechtického původu v ženských kláštorech. Časové vymezení: r. 1222 – úmluva mezi českým královstvím a katolickou církví, na jejímž základě získala tato církev mimo jiné i „privilegium fori“, tj. soudní pravomoc nad kněžstvem a řeholníky, r. 1781 – zánik církevní soudní pravomoci v důsledku reformy císaře Josefa II.

Subjekt věznění: vyčleněná část vojenské posádky hradu nebo určení řeholníci či řeholnice příslušného kláštera. Objekt věznění: kněží, členové řeholních řádů, popř. ženy šlechtického původu.

Obecné podmínky věznění: obdobné jako v zeměpanských vězeních se zřetelem na stavovskou příslušnost vězňů.“ (Kýr, Historická penologie 1/2005, str. 3)

Stejně jako v zeměpanských vězeních ani v církevním vězení se pracovní činnost vězňů neuplatňovala.

Následující dva typy historických vězení svými obecnými podmínkami víceméně vycházely z typu vězení zeměpanského a lišily se vlastně „zřizovatelem“ a objektem vězení, tedy tím, vůči komu byl výkon vězeňství uplatňován.

3.1.1.3 Stavovské vězení (1253 – 1850)

„Plnilo účel vazby pro zemský (stavovský) soud, kterému předsedal král spolu s významnými příslušníky panského stavu, do jehož jurisdikce náležely osoby šlechtického původu. Od r. 1277 si soud získal nezávislé postavení na panovníkovi a od r. 1783 podléhali jeho jurisdikci i nešlechtičtí držitelé velkostatků. Do zřízení pražského apelačního soudu v roce 1548 byl též odvolacím soudem proti rozsudkům městských soudů.

Časové vymezení: r. 1253 – počátky zemského soudu, tj. nejvyššího soudního orgánu v Čechách a zároveň soudní instance šlechty, 1850 – zrušení stavovského soudu v rámci reformy soudnictví habsburské monarchie.

Subjekt věznění: vyčleněná část vojenské posádky určeného královského hradu. Objekt věznění: šlechtici ve vyšetřovací, zajišťovací nebo trestní vazbě, později i nešlechtičtí držitelé velkostatků a osoby nešlechtického původu v odvolacím řízení.

Obecné podmínky věznění: jako u osob šlechtického původu v zeměpanském vězení.“ (Kýr, Historická penologie 1/2005, str. 3)

3.1.1.4 Vrchnostenské vězení (1627 – 1849)

„Plnilo účel vazby pro vrchnostenský soud, jemuž předsedali šlechtičtí majitelé panství nebo nešlechtičtí držitelé velkostatků a vrchnostenští úředníci. Zároveň sloužilo k zajišťovací a trestní vazbě.

Časové vymezení: r. 1627 – soudní pravomoc šlechty a nešlechtických držitelů velkostatků nad poddanými v první instanci v rámci „Obnoveného zřízení zemského“, r. 1849 – zrušení vrchnostenských soudů na základě vydání tzv. oktrojované ústavy v habsburské monarchii. Subjekt věznění: ozbrojená vrchnostenská stráž (drábové). Objekt věznění: poddaní z příslušných panství a velkostatků.

Obecné podmínky věznění: obdobné jako u poddaných v zeměpanském vězení.“ (Kýr, Historická penologie 1/2005, str. 4)

Z pohledu zaměstnávání vězněných osob ani stavovská a vrchnostenská vězení příliš zajímavá nejsou, neboť v pramenech se doklady o pracovním zařazování vězňů v těchto typech vězení nenachází.

Poněkud jiná situace než-li v našich zemích se postupem času stávala skutečností v zahraničí. Černíková a Sedláček (2002, str. 18) o tom píše: „*Odsouzení začali být postupně vnímáni též jako významný zdroj práce, jenž by měl být produktivně využit. Kolem roku 1500 n.l. se v oblasti Středozemního moře objevují nucené práce (galeje), jež představují určitý předstupeň dnešního pojetí trestu odnětí svobody. České trestní soudy posílají koncem 16. století odsouzené na stavby pevností proti Turkům a na galeje na Dunaj.*“

I z těchto řádků je patrné, že se v českých zemích začalo s pracovním zařazováním odsouzených o něco později, jak ostatně dokládají další dva typy historických vězeňských zařízení podle Kýra, ve kterých již byla práce vězňům přidělována.

3.1.2 S pracovním zařazováním

3.1.2.1 Městské vězení (1287 – 1850)

„*Plnilo účel vazby pro městský soud s tzv. hrdelním právem, kterému předsedal královský rychtář s konšely, později purkmistr s městskou radou. Sloužilo k vyšetřovací i zajišťovací vazbě. Po roce 1765 zůstalo z celkového počtu 383 soudů s hrdelním právem jen 24 soudů, z toho 15 soudů v královských krajských městech, 7 soudů v královských městech a 2 soudy v poddanských městech. Časové vymezení: r. 1287 - vznik staroměstského soudu v Praze, který se stal vzorovým soudem pro ostatní města, r. 1850 – zrušení městského soudu v rámci reformy soudnictví habsburské monarchie. Subjekt věznění: určení členové městské stráže (biřici), později městské gardy. Objekt věznění: měšťané, ale též poddaní z okolních panství a statků, jejichž vrchnost neměla hrdelní právo, popř. osoby neusedlé (tuláci).*“ (Kýr, Historická penologie 1/2005, str. 4 - 5)

V městských vězeních se od 16. století pracovní činnost vězněných prováděla formou „*vyvádění nemajetných vězňů za účelem výdělku k úhradě stravování, od 18. stol zaměstnávání vězňů na veřejných pracích a v manufakturách.*“ (Kýr, Historická penologie 1/2005, str. 4 - 5)

3.1.2.2 Pevnostní vězení Špilberk (1783 – 1858)

„Plnilo účel trestní vazby pro zvlášť těžké zločince, kteří byli odsouzeni hrdelními soudy na území Čech, Moravy a Slezska a pro tzv. státní vězně. Bylo vyjmuto z pravomoci vojenského velitele pevnosti a jemu nadřízeného vrchního velení pro Moravu a svěřeno do správy apelačního soudu v Brně a moravkoslezského gubernia. Obdobné vězení pro alpské země bylo zřízeno ve Šlosberku ve Štýrském Hradci.

Časové vymezení: r. 1783 - zřízení pevnostního vězení Špilberk pro zvlášť těžké zločince a tzv. státní vězně na základě rozhodnutí císaře Josefa II., r. 1858 odchod posledních vězňů z pevnosti Špilberk po zrušení vězení rozhodnutím císaře Františka Josefa I.

Subjekt věznění: ozbrojená vězeňská stráž, vyčleněná z řad městské gardy .

Objekt věznění: osoby vojenské i civilní, odsouzené k výkonu pevnostních prací, dále osoby odsouzené za zvlášť těžké zločiny, zejména za vraždy, loupeže, zhářství, falšování úředních listin a padělání peněz a dále osoby vyššího stavu – šlechtici, důstojníci, úředníci, kteří byli odsouzeni za různé zločiny a přestupky, od politických přes vojenské až kriminální - tzv. státní vězni.“ (Kýr, Historická penologie 1/2005, str. 5 - 6)

Pracovní činnosti vězněných osob v pevnostním vězení na Špilberku byly „veřejné práce mimo pevnost, práce v pevnosti- zejména čerpání vody a provádění úklidu a řemeslné práce v dílnách (krejčovské, obuvnické, truhlářské)“ (Kýr, Historická penologie 1/2005, str. 5 - 6).

3.2 Vězeňství na území ČR v letech 1850 - 1918

Další etapou rozvoje pracovního zařazování vězňů, bylo období po roce 1850, kdy došlo v našich zemích k zestátnění soudnictví a vězeňství a tím i k podstatným změnám v těchto resortech.

„Podle trestního zákona č.117/1852 ř.z., o zločinech, přečinech a přestupcích byl odstupňován trest odnětí svobody na těžký žalář, žalář, tuhé vězení a vězení. Rozdíl spočíval zejména v poutání, stravování, odívání a zařazování trestanců do pracovní činnosti.“ (Kýr, Kafková, Historická penologie 2/2007, str.1)

Tento trestní zákon z poloviny 19. století v otázce zaměstnávání vězňů navazoval na ustanovení tereziánského zákoníku, protože počítal se zařazováním odsouzených ve výkonu

trestu odnětí svobody do práce a výkon pracovní činnosti uváděl i přímo v povinnostech, které ve výkonu trestu odnětí svobody tyto osoby měly.

„Všichni trestanci byli povinni vykonávat přidělenou práci, navštěvovat bohoslužby (katolické, evangelické nebo židovské) a negramotní nebo nedostatečně vzdělaní trestanci do 35 let věku byli povinni se zúčastňovat školního vyučování. Správa mužských i ženských trestních ústavů byla svěřena do péče ženských řeholních řádů, z nichž v Čechách působila Kongregace milosrdných sester sv. Karla Boromejského. Určená představená řádu rozhodovala v součinnosti s inspektorem ústavu, který byl zodpovědný za službu dozorců. Trestní ústavy byly střeženy vojskem až do vydání zákona č. 16/1914 ř.z., o sboru strážce vězeňské.“ (Kýr, Kafková, Historická penologie 2/2007, str.1)

Jako příklad pracovního zařazování vězňů v té době, zde uvedu náplň práce odsouzených ve věznici v Kartouzích (dnešních Valdicích): *„Trestanci byli zařazováni do práce jednak k zajištění provozu ústavu (např. v prádelně, kuchyni, pekárně), jednak v rámci výrobní činnosti ústavu (draní peří, zhotovování sáček, rohoží, truhlářských a klempířských výrobků, polní a zahradnické práce).“* (Kýr, Kafková, Historická penologie 2/2007, str. 3)

Nyní poněkud odbočím od tématu, abych uvedl příklad, že již za Rakouska-Uherska bylo možné na práci odsouzených zbohatnout. Ve zmíněném příkladě půjde o klasickou, téměř legendární a dnes již se nevyskytující vězeňskou práci – lepení pytlíků.

Jak píše Kafková ve svém článku: *„obchodník a majitel koloniálního velkoobchodu Jacob Kraus totiž zbohatl právě na výrobě lepených papírových „pytlíků“, které postupně nahrazovaly kornouty. Výrobnu měl jednak ve vlastním domě, ale rozšířil ji také do krajské soudní věznice, která stála naproti v ulici. I když se v roce 1877 Krausovi odstěhovali do Vídně, výroba lepených papírových „pytlíků“ pro jejich firmu v Jičíně pokračovala dál a to i ve valdické věznici. Jak je z uvedeného vidět, tato tradiční vězeňská práce byla v minulosti výhodným obchodním artiklem.“* (Kafková, Historická penologie 2/2004, str. 12)

3.3 Vězeňství Československé republiky

Československá republika po svém vzniku v roce 1918 prakticky přejala soudní i vězeňský systém Rakouska-Uherska, i když jej postupem času zdokonalovala k obrazu svému.

Takovýmto zdokonalení bylo například uzákonění podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody v roce 1919.

Zaměstnávání osob ve výkonu trestu odnětí svobody samozřejmě probíhalo i po vzniku Československé republiky. Například ve Věznici Valdice, která je nejstarší stále užívanou věznicí u nás, byli odsouzení zařazováni do těchto druhů pracovních činností:

„Vedle prací k zajišťování provozu trestnice byli trestanci zaměstnáváni lepením obchodních sáček a řemeslnými pracemi v dílnách (zámečnické, truhlářské, krejčovské, obuvnické, knihařské a tkalcovské), v zahradnictví a na polích.“ (Kýr, Kafková, Historická penologie 2/2007, str. 4)

Klasické lepení pytlíků, na kterém zbohatl výše zmíněný Jacob Kraus, pokračovalo v československých vězeňských zařízeních jak je patrné i v meziválečném období.

„Tuto práci vykonávali vězni jinak pracovně nezařaditelní (z důvodu stáří nebo snížené pracovní schopnosti). Podle tehdejšího vězeňského řádu (tzv. Domácího řádu) byli všichni trestanci povinni pracovat ve všední dny nejméně 8 hodin. Za vykonanou práci nenáležela mzda a pokud byla vyplácena podnikatelským subjektem, tak připadla státu. Za účelem motivace k práci byla trestancům vyplácena odměna, jejíž polovina mohla být využita na nákup potravinářského zboží a kuřiva (tzv. vedlejších požitků) ve vězeňské kantýně. Druhá polovina se ukládala na účet a byla vyplácena při propuštění.“ (Kafková, Historická penologie 2/2004, str. 13)

Nehledě na ekonomickou výhodnost práce vězňů, ať už pro podnikatelské subjekty, vedení věznic, potažmo stát, a také v neposlední řadě i jako možnost finančního výděлку pro odsouzené, byla dalším motivačním faktorem pro zařazování odsouzených do práce i snaha o získání případně zachování si pracovních návyků ve výkonu trestu odnětí svobody.

„Zvláště u mladých lidí bylo dbáno na získání návyku pracovat. Snahou bylo, aby z věznic odcházeli se znalostmi a pracovními schopnostmi, včetně výučních listů, které jim měly umožnit další bezúhonný život.“ (Kožíšek, 2008, str. 11)

3.4 Vězeňství v protektorátu Čechy a Morava

Veškeré příznivé vývojové tendence československého meziválečného vězeňství byly nedobrovolně přerušeny nacistickou okupací Československa. Zůstal sice v podstatě

zachován soudní a vězeňský systém, ale vězeňská zařízení byla využívána zejména německou justicí, případně německou tajnou státní policií – gestapem.

„Osoby zatčené německou kriminální policií nebo tajnou státní policií (gestapem) byly souzeny německým zemským soudem, zvláštním soudem, stanným soudem nebo rychlým soudem. Německá trestní justice umísťovala zatčené ve věznicích vyšetřovací vazby a posílala je do koncentračních táborů.“ (Kýr, Historická penologie 1/2003, str.8)

Pomocí koncentračních táborů měl být původně uplatňován teror vůči představitelům opozice na území Německa.

„Na území Protektorátu byl zřízen menší koncentrační tábor v bývalé vojenské pevnosti Terezín u Litoměřic a pobočky některých dalších koncentračních táborů (např. Richard u Litoměřic, Rabštejn u České Kamenice, „B 29“ u Záluží. Dále bylo vybudováno 6 pracovních táborů pro muže (Hradiško u Benešova, Planá nad Lužnicí u Tábora, Mirošov u Plzně, Vítkovice a Kunčice u Ostravy a Hodonín u Kunštátu na Moravě). Z období tzv. druhé republiky (po roce 1938) byly využívány dva cikánské sběrné tábory, a to v Letech u Mirovic v jižních Čechách a Kunštátu poblíž Boskovic na Moravě. Využíván byl rovněž internační tábor ve Svatobořicích u Kyjova na Moravě. V jednotlivých okresech a krajích byly zabrány pro činnost německé policie a justice veškerá vězeňská zařízení a jako vyšetřovací věznice smutně prosluly Petschkův palác a pankrácká věznice v Praze, dále Kounicovy koleje a pevnost Špilberk v Brně.“ (Kýr, Historická penologie 1/2003, str.8)

Zaměstnávání vězňených osob se uplatňovalo i v období Protektorátu Čechy a Morava, byť s povětšinou jiným než převýchovným účelem a také v poněkud jiné, někdy až hrůzné podobě. O otrocké práci vězňů v koncentračních táborech jako převýchovném prvku výkonu trestu nemůže být sebemenší řeči a slogan „Arbeit macht frei“ (volně přeloženo „práce osvobozuje“ či „práce činí svobodným“) byl v souvislostech koncentračních táborů více než cynickým heslem.

V touze nacistických okupantů ekonomicky využít pracovní sílu vězňených až do jejich úplného konce docházelo dokonce k tak obludně absurdním situacím jako popisuje Kafková ve svém článku: *„V pankrácké věznici, dokonce v celách, kde se čekalo na smrt pod gilotinou, lepili odsouzení sáčky a každý musel vyrobit asi 1000 kusů denně.“* (Kafková, Historická penologie 2/2004, str. 13)

3.5 Československé vězeňství po druhé světové válce 1945 – 1948

Po osvobození Československé republiky začala také snaha o obnovu československého vězeňství. Až na konci roku 1945 se vrátily soudní věznice a trestní ústavy pod správu ministerstva spravedlnosti. Další vězeňská zařízení (internační, sběrné a pracovní tábory), sloužící k soustředování německého obyvatelstva k pozdějšímu odsunu, byla spravována ministerstvy vnitra a národní obrany.

„Mimořádné lidové soudy odsuzovaly nacistické zločince, zrádce a kolaboranty, kteří byli ve výkonu trestu nazýváni retribučními vězni. Dekretem prezidenta republiky č. 126 ze dne 27.10.1945 byly zřízeny zvláštní nucené pracovní oddíly ve všech věznicích krajských soudů a v trestních ústavech Plzeň, Valdice, Mikulov, Mírov a Řepy k zařazování odsouzených, zejména Němců s trestem odnětí svobody nad 5 let. Těchto oddílů bylo využíváno k odstraňování válečných škod na komunikacích a veřejných budovách a obnově národního hospodářství.“ (Kýr, Kafková, Historická penologie 2/2007, str. 4)

3.6 Československé vězeňství 1948 – 1989

Naneštěstí pro československé vězeňství snaha o jeho obnovu v demokratickém duchu netrvala příliš dlouho a v souvislosti s nástupem Komunistické strany Československa k moci v únoru 1948 bylo opět vězeňství používáno jako nástroj represe proti představitelům opozice.

„Již v říjnu 1948 byl vydán zákon č. 231/1498 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky, namířený vůči politické opozici, která vystoupila proti rodící se totalitě. Na něj navázal zákon č. 247/1948 Sb., o zřízení táborů nucené práce, legalizující hromadnou internaci tzv. „třídních nepřátel“ v improvizovaných vězeňských zařízeních, kam byli umisťováni lidé na základě rozhodnutí občanských komisí a nikoliv soudu. Osoby držené v těchto táborech byly trestány namáhavou nucenou prací v podmínkách nedůstojných člověka.“ (Černíková, Sedláček, 2002, str. 40 - 41)

Tábory nucené práce byly zrušeny roku 1956, ale při zacházení s vězni byla i nadále užívána třídně politická diferenciaci odsouzených, která byla zrušena až v roce 1965 zákonem č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Proto ještě roku 1961 obsahoval Řád výkonu trestu odnětí svobody v nápravných zařízeních kategorii tzv. třídních nepřátel,

kterým byla ze zásady přiřazována fyzicky namáhavá práce v nejpřísnějších podmínkách trestu.

„Cílem výkonu trestu odnětí svobody se stala represe s důrazem na ekonomické využívání pracovní síly odsouzených v rámci potřeb národního hospodářství, především oblasti těžebního, hutního, stavebního a těžkého průmyslu.“ (Černíková, Sedláček, 2002, str. 41)

Zde nám jako příklad ukládaných prací vězněným osobám poslouží popis pracovního zařazování ve Věznici Valdice.

„Ve zrušeném kostele byla v přízemí a na dvou vestavěných dřevěných patrech umístěna vězeňská pracoviště na výrobu bižuterie a plátěných sběráků pro zemědělské samovazy. V nové hale lisovny umělých hmot byly vyráběny bakelitové výlisky pro elektrospotřebiče a elektroinstalaci. Další nová hala sloužila k výrobě skleněných lustrových ověšů. V ústavu byla zajišťována též výroba náhradních dílů pro zemědělské stroje. Část vězňů byla zaměstnávána v tzv. ústavní režii (kuchyni, skladech, údržbářských dílnách, apod.).“ (Kýr, Kafková, Historická penologie 2/2007, str. 9)

V ovzduší pražského jara započaly mnohé demokratizační změny v Československu, které se nevyhnuly ani vězeňství, které se vrátilo do působnosti Ministerstva spravedlnosti, což přispělo k jeho pozitivnímu vývoji. Jistě pozitivní vliv na problematiku vězeňství měl i vznik Výzkumného ústavu penologického, vedeného doc. PhDr. Čepelákem, CSc., a jeho existence od roku 1967 do roku 1980.

Zaměstnávání odsouzených osob v této době probíhalo ať už v režii věznice, nebo na vězeňských pracovištích, která zřizovaly podniky určené Státní plánovací komisí.

„Období od sklonku roku 1973 do listopadu 1989 představuje z hlediska vývoje českého vězeňství dosud prakticky nezkoumaný vývojový celek, v němž se jako určitý předěl jeví rozhraní let 1980 - 1981. Pro 70. léta je příznačné přizpůsobování organizační struktury vězeňství potřebám širokého pracovního nasazení vězňů, jejichž počet se v českých zemích pohyboval mezi 26 - 27 tis. a v Československu kolem 38 - 39 tis. osob.“ (Janák, Kýr, Historická penologie 5/2004, str. 4)

Kýr a Kafková ve svém článku zaměstnávání vězněných ve Věznici Valdice ve zmiňované době popisují následovně: *„Vedle dřívějších pracovišť vznikla nová, zaměřená na výrobu karborundových nástrojů, automobilových součástí, dětských kočárků, stanů, vánočních ozdob a suvenýrů. Pracoviště „Mechanika“ zajišťovalo výrobu speciálních zařízení pro*

Federální ministerstvo vnitra. Životní a pracovní podmínky, militantní režim, všudypřítomní informátoři a používání tvrdých kázeňských trestů, vykonávaných na III. oddělení (v budově historické samovazby), činilo ústav obávaným místem výkonu trestu. Na uvedeném oddělení byli umisťováni nejen nebezpeční a agresivní jedinci, ale též neplniči výkonových norem, stěžovatelé, hladovkáři a zastánci lidských práv (např. Jiří Wolf, Ivan Jirous nebo Jiří Gruntorád.“ (Kýr, Kafková, Historická penologie 2/2007, str. 10)

Prakticky stejná situace ve vězeňství a tedy i v zaměstnávání osob ve výkonu trestu odnětí svobody panovala v československých věznicích až do konce roku 1989, kdy došlo ke změně režimu a následným celospolečenským demokratizačním procesům, které se nevyhnuly ani oblasti vězeňství.

3.7 Československé vězeňství v letech 1990 – 1992

Společný stát Čechů a Slováků o mnoho socialistický režim nepřežil, ale právě v době chýlícího se konce soužití těchto dvou národů v jednom státě došlo k zásadním reformám českého vězeňství a trestního práva. Byla vyhlášena rozsáhlá amnestie prezidenta republiky (1.1.1990 Václavem Havlem – pozn. aut.), která rapidně snížila stavy vězněných v československých věznicích. Byla také prováděna prověrka odborné a morální způsobilosti mezi příslušníky Sboru nápravné výchovy s cílem očistit vězeňství od nevyhovujících pracovníků.

„V roce 1992 byla zpracována nová koncepce českého vězeňství v duchu Evropských vězeňských pravidel, ale i vlastních humanistických tradic, na jejímž základě byl vydán zákon č.555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážci, který zásadním způsobem reformoval organizaci, řízení a výkon českého vězeňství.“ (Kýr, Kafková, Historická penologie 2/2007, str. 10)

3.8 České vězeňství po roce 1993

K 1.1.1993 nevznikla pouze samostatná Česká republika jako důsledek rozdělení Československé federativní republiky, ale také valná většina českých institucí, jak je známe dnes. Mezi těmito institucemi vznikla první lednový den roku 1993 i Vězeňská služba ČR, jmenovitě zákonem ČNR č.555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážci ČR.

„K prohloubení humanizace a odborného zacházení s odsouzenými byl vydán zákon č.294/1994 Sb., který pozměnil a doplnil zákon.č.59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Podle této úpravy došlo k novém pojmenování a členění zařízení pro výkon trestu na věznice s dohledem, dozorem, ostrahou a zvýšenou ostrahou. O umístování odsouzených do jednotlivých typů a přeřazování rozhodoval soud. Odsouzení mladiství byli zařazováni do zvlášť vyčleněné věznice. K systémové a tvůrčí aplikaci požadavků Evropských vězeňských pravidel na základě nových poznatků a zahraničních zkušeností byl vydán zákon č.169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, avšak základní typy věznic se nezměnily.“ (Kýr, Kafková, Historická penologie 2/2007, str. 12)

Zaměstnávání osob ve výkonu trestu odnětí svobody prošlo po roce 1989 mnoha změnami a to zejména zúžením nabídky možností pracovního zařazení pro odsouzené. Stalo se tak v důsledku privatizace státem vlastněných průmyslových podniků, které v minulosti odsouzené ve výkonu trestu odnětí svobody zaměstnávaly. Nové podmínky tržního hospodářství již nepočítaly s povinnou zaměstnaností, jako tomu bylo v dobách socialistického režimu, což se promítlo nejen do růstu obecné nezaměstnanosti, ale také do omezení nabídky možnosti zaměstnávání osob ve výkonu trestu odnětí svobody.

V posledních letech se poměrně úspěšně dařilo zaměstnanost odsouzených opět zvyšovat, což je jistě pozitivní věc – je však otázkou, jak se na zaměstnanosti osob ve výkonu trestu odnětí svobody podepíše současná ekonomická krize.

4 SOUČASNÁ STATISTICKÁ ČÍSLA ČESKÉHO VĚZEŇSTVÍ

Jaký je současný stav zaměstnávání odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody nám mohou přiblížit statistické údaje Vězeňské služby ČR dostupné na jejich webových stránkách www.vscr.cz. Ze statistik jsem vybral některé zajímavé položky, které jsem se rozhodl předložit i zde ve své práci.

Aktuálnost některých zmiňovaných statistik je bohužel poněkud slabší, neboť statistická ročenka VS ČR za rok 2008 nebyla dosud zveřejněna. Zveřejněny byly ze strany Vězeňské služby prozatím jen údaje o vývoji počtu odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody v roce 2008 a jejich aktuální stavy k 27.3. 2009.

4.1 Vývoj počtu odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody

Po rozsáhlé amnestii prezidenta republiky Václava Havla v roce 1990 se stav osob ve výkonu trestu odnětí svobody v českých věznicích snížil na počet 4059 z původního stavu 19 828 odsouzených. V současné době však stav odsouzených umístěných ve výkonu trestu odnětí svobody opět dosahuje téměř 19 000 (jmenovitě 18 931 odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody k 27.3. 2009).

Z grafů a tabulek (viz. PŘÍLOHA P II) Vězeňské služby ČR je patrné, že počet osob ve výkonu trestu odnětí svobody se již od roku 2002 neustále zvyšuje a v současné době již dosahuje bezmála stejných hodnot jako tomu bylo před výše zmiňovanou amnestií v roce 1990.

V rámci příloh, jmenovitě PŘÍLOHA P III, je zajímavé i porovnání vývoje počtu odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody rozdělených dle pohlaví.

4.2 Zaměstnanost osob ve výkonu trestu odnětí svobody

Statistické ročenky Vězeňské služby ČR samozřejmě obsahují i údaje o počtu a procentuální míře zaměstnanosti osob ve výkonu trestu odnětí svobody. Tyto údaje jsem seřadil do jednoduchých tabulek a zpracoval z nich pro lepší přehlednost i grafy (viz. PŘÍLOHA P IV).

V tabulce a grafu a) je možno spatřit srovnání průměrného denního počtu odsouzených ve výkonu trestu, jejich počtu vedených v evidenci zaměstnávání a počtu zaměstnaných odsouzených. Tento graf je vytvořen spíše pro porovnání hodnot uvedených položek.

Pod písmenem b) se v PŘÍLOZE P IV nachází tabulka a graf vyjadřující průměrnou míru zaměstnanosti odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody v % v letech 1996 – 2007. Pozitivním ukazatelem je, že v posledním roce, z něž jsou k dispozici statistická čísla – tedy v roce 2007, průměrná zaměstnanost odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody vzrostla na téměř 60%.

Poslední tabulkou, doprovázenou grafem je v PŘÍLOZE P IV. pod písmenem c) tabulka udávající průměrnou hodinovou odměnu za práci odsouzeného ve výkonu trestu odnětí svobody v Kč v letech 1996 – 2007.

Výše odměny za práci odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody není nikterak závratná, neboť je upravena zvláštním právním předpisem, jmenovitě nařízením vlády č. 365/1999 Sb., o výši a podmínkách odměňování odsouzených osob zařazených do zaměstnání ve výkonu trestu odnětí svobody, ve znění nařízení vlády č. 414/2000 Sb.

4.3 Srovnání průměrné míry zaměstnanosti 15 - 64letých a průměrné míry zaměstnanosti odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody v % v letech 1996 – 2007

V PŘÍLOZE P V lze v tabulce a následně i na připojeném grafu porovnat, zda-li existuje jistá spojitost mezi vývojem průměrné míry zaměstnanosti 15 – 64letých a průměrné míry zaměstnanosti odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody v letech 1996 – 2007. Ke srovnání jsem použil údaje o zaměstnanosti získané z webových stránek Českého statistického úřadu (www.czso.cz) seřazených v časovou řadu základních ukazatelů VŠPS (výběrové šetření pracovních sil – pozn.aut.) a údaje získané ze Statistických ročenek VS ČR.

Spojitost oněch dvou zmíněných ukazatelů však nelze prokázat, neboť u průměrné míry zaměstnanosti odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody jsou patrné daleko větší a mnohdy dramatičtější meziroční rozdíly než-li u průměrné míry zaměstnanosti 15 – 64letých.

5 PEDAGOGICKO-PSYCHOLOGICKÉ ASPEKTY PRÁCE

5.1 Práce a výchova

Práce jako taková bezesporu patří mezi významné prvky výchovy a socializace lidského jedince. Této skutečnosti si lidé od nepaměti všímali a pamatovali na ni, což se také projevilo v existenci mnoha různých přísloví vztahujících se k práci.

Hála (2006, str. 124) o tom píše: „*Lidová moudrost, reprezentovaná bohatou škálou přísloví, vyzvedává obrovský přínos PRÁCE pro formování osobnosti člověka a pro jeho plnohodnotný život ve společnosti (viz např. česká přísloví „Práce šlechtí člověka“, „Bez práce nejsou koláče“ nebo „Zahálka je matkou hříchů“; a také arabské přísloví praví: „Práce odstraňuje nouzi, zahání nudu a spolehlivě chrání před pácháním nepravostí“). Výrok „Práce je nejsilnější lidské pojítko s realitou“, pak není připisován nikomu menšímu než Sigmundu Freudovi.“*

Jak se již zmínil výše citovaný Hála, práce je důležitým prvkem formování osobnosti člověka a jeho začleňování do společnosti, tedy socializace. Musil (2005, str.28) socializaci charakterizuje následovně: „*Socializací označujeme ontogenetický proces, během kterého jedinec vrůstá do společnosti, osvojuje si její poznatky, zvyky, postoje, víry, normy, ideály, internalizuje hodnoty a způsoby nahlížení světa převládající ve skupině a společnosti, osvojuje si kulturu (proces enkulturace).“*

Dalším autorem, který se zmiňuje o podílu práce na socializaci jedince je Kraus. „*Zásadní význam pro proces socializace mají činnosti pracovního charakteru. Rozvoj osobnosti především v dospělosti je výrazně vázán na kvality pracovních činností, které vykonává a úroveň pracovního prostředí v němž je vykonává. Při pracovních činnostech zaujímá člověk významné role, osvojuje si nové vzorce jednání, získává velké množství sociálních zkušeností (v rámci sociálních vztahů, které při práci vznikají). Při práci především dochází k dělbě činností, při práci se vytváří nové hodnoty mající význam jak pro jednotlivce samého, tak pro celou společnost.“* (Kraus, 1999, str. 64)

A právě například absence pracovních návyků u člověka může vést (a povětšinou také vede) k sociálně nepřizpůsobivému chování, které mnohdy nabývá kriminálních podob. V takovém případě již nastupuje proces resocializace, kde je práce opět jedním z prostředků výchovy (v tomto případě převýchovy).

5.2 Práce a převýchovný proces

V případě selhání klasické socializace, či v případě, že by se v socializaci jedince vyskytly chyby, setkáváme se s pojmem resocializace (mnohdy chápaným jako „zpětná socializace“) a také pojmem reedukace.

„Pojem resocializace znamená odstraňování relativně trvalých zaměření vychovávaného jedince způsobujících výchovné potíže.“ (Kraus, 1999, str. 57)

„Reedukací (převýchovou) se míní nejen blokování určitých reakcí, odstraňování nežádoucích projevů, ale i vytváření návykové struktury, nových modelů jednání, zvýšení aktivity. Převýchova tedy na jedné straně ruší staré a špatné, na druhé straně rozvíjí a upevňuje nové.“ (Moucha, Chaloupka, In Kraus 1999, str. 58)

V procesu reedukace zaujímá práce významné místo, jak ostatně dokládají i myšlenky mnohých autorů.

„Práce jako významný výchovný a etopedický fenomén významně přispívá ke korekci vzorců chování a k dosažení požadovaných změn v osobnostních charakteristikách delikventních jedinců. Pracovní činnost má z etopedického hlediska pro vězněné osoby zejména následující význam:

a) konkrétní jedinec může získat specifické pracovní dovednosti, které může po propuštění z výkonu trestu uplatnit v řádném životě, a to může eliminovat případné opakování kriminálních forem chování.

b) Dotyčný jedinec se učí pravidelnosti, tj. návyku na pravidelný výkon řádné práce. Zde se nabízí pro etopedickou praxi příležitost, spočívající v vhodné aplikaci výchovných prostředků (odměn a trestů), odsouzení mohou zjistit, že jim výkon řádné práce může přinést užitek, ale i radost a ocenění“. (Fischer, 2006, str. 108)

Podle Fischera s sebou dále práce v etopedické (a tím i penitenciární) praxi nese i výrazné pozitivní vlivy na psychický stav odsouzených, s čímž lze samozřejmě bezesbytku souhlasit, neboť i laické veřejnosti je známa široká škála pracovních činností, užívaných jako pracovní terapie. Nejinak je tomu i ve vězeňském prostředí.

„c) Pracovní činnost zásadním způsobem přispívá ke snižování počtu a intenzity reakcí na zátěž z uvěznění, k zmírnění vlivu prizonizace. Pracovní aktivitou dochází k celkovému zklidnění, k souladu psychosomatických funkcí i k uvedení řady sociálních a psychických

aspektů do určitého řádu. Pracovní aktivitu můžeme považovat bez nadsázky za terapii. Pro etopedy, psychology a vychovatele se nabízí jedinečná možnost působit na vězněného jedince právě terapeutickou formou.“ (Fischer, 2006, str. 109)

Tuto Fischerovu myšlenku potvrzuje i další z autorů, Hála: *„Pracovní aktivita odsouzeného přispívá zásadním způsobem ke snižování jeho případné agresivity, k celkovému zklidnění a harmonizaci psychosomatických funkcí i k psychosociální adjustaci. Pomáhá tak optimalizovat výkon trestu odnětí svobody i ve smyslu prevence mimořádných událostí. Terapie prací je organickou součástí léčby a zacházení s vězni drogově závislími, případně postiženými duševními nebo behaviorálními poruchami.“ (Hála, 2006, str. 124)*

Práce vězněných má být koneckonců i podle Evropských vězeňských pravidel považována za pozitivní prvek a nikoliv jako trest. Ostatně užívání práce jakožto trestu ať již v klasickém výchovném, či v našem případě převýchovném procesu, je věc mnohdy kontraproduktivní.

„Práce pro vězně nesmí být trestem, ale musí využívat jeho kvalifikace a rozvíjet pracovní návyky nikoli na základě donucení, ale na základě svobodného zájmu. Práce na státních zakázkách dávají šanci že vznikne zájem o široké spektrum profesí a typů práce, počínaje pracemi manuálními a konče pracemi duševními.“ (Bajcura, 1999, str. 92)

S myšlenkou nutnosti vytvoření, uchování, či znovunabytí pracovních návyků odsouzenými během výkonu trestu odnětí svobody se v odborné literatuře setkáváme velmi často. Dá se říci že i snaha o vytvoření, uchování, či znovunabytí pracovních návyků odsouzenými je jedním z důvodů (jistěže ne jediným) ustanovení povinnosti ve výkonu trestu odnětí svobody pracovat.

Černíková a Sedláček (2002) hovoří o zkušenostech pracovníků ve vězeňství, jejichž poznatkem je, že pachatelé se během dlouhodobého časového úseku „odnaučili pracovat“ a ztratili tak veškeré pozitivní návyky a aspekty, které s sebou pravidelná pracovní činnost přináší.

„Účelem výkonu trestu odnětí svobody je zabránit odsouzenému v dalším páchání trestné činnosti a soustavně ho vychovávat k tomu, aby vedl řádný život občana. Ve výkonu trestu odnětí svobody se musí respektovat přirozená důstojnost lidské osobnosti, nesmí být

použity kruté nebo lidskou důstojnost ponižující způsoby zacházení a trestání.“ (Bajcura, 1999, str. 92)

V souladu s tím jsou pak myšlenky Černíkové a Sedláčka, kteří práci označují jako jeden z faktorů realizace výchovné funkce trestu.

„Práce a trvalé zaměstnávání odsouzených jsou důležitým faktorem při naplňování a realizaci výchovné funkce trestu. Je proto cílem pracovní výchovy vštípit odsouzenému znovu návyk na pracovní režim, vést ho ve smyslu odpovědnosti za vykonanou práci a k úctě k práci, vypěstovat v něm již zapomenutou zásadu žít se poctivě a řádně bez kořistění trestnou činností na cizím majetku.“ (Černíková, Sedláček, 2002, str. 105)

Velmi důležitým faktorem práce odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody je jistě i vytváření návyku odsouzených na pravidelný pracovní režim, velmi podobný klasickému mimovězeňskému prostředí.

„Smysluplná, dobře řízená a organizovaná práce rozvíjí pracovní návyky a s tím související vlastnosti osobnosti. Takto uspořádaná práce odsouzených, vykonávaná navíc v podmínkách odpovídajících mimovězeňskému standardu (a též spravedlivě odměňovaná), utváří v žádoucím směru vztah odsouzeného k práci vůbec (práce jako typická lidská potřeba) i k práci jako prostředku uspokojování dalších potřeb a zájmů člověka (což evidentně u odsouzených nebývá samozřejmostí).“ (Hála, 2006, str. 124)

Potřebu uspokojování některé z vyšších potřeb prostřednictvím práce, jmenovitě potřebu seberealizace, zmiňuje i Fischer.

„U některých jedinců lze dokonce docílit aktivace potřeby seberealizace, tu je dále nezbytné opět posilovat vhodným uplatňováním výchovných prostředků (odměn a trestů), a při asociaci s uspokojením a uznáním se snažit, aby se pro tyto jednotlivce seberealizace prací stala cílem.“ (Fischer, 2006, str. 110)

Na druhou stranu přímo Fischer ve své publikaci na jiném místě popisuje stav možnosti uspokojování svých potřeb v českém vězeňství jako špatný, neboť podle něj „naprosto nelze hovořit o uspokojování potřeb uznání nebo dokonce seberealizace“.

Osobně se domnívám, že dosáhnout u odsouzeného při pracovní činnosti ve vězeňských podmínkách pocitu uspokojení potřeby seberealizace je úkol velmi obtížně dosažitelný, leč v jistých případech jistě ne zcela nemožný.

6 PROGRAMY ZACHÁZENÍ S ODSOUZENÝMI

6.1 Programy zacházení – vznik a význam

V poslední desíti letech se poměrně velká pozornost autorů odborné literatury soustředila na relativně nový pojem v českém vězeňství, a to PROGRAMY ZACHÁZENÍ.

Programy zacházení byly zavedeny v souvislosti se zavedením v platnost zákona č. 169/1999 Sb., O výkonu trestu odnětí svobody. Tento zákon hovoří o programech zacházení namísto dřívějších resocializačních programů

„Program zacházení se stanoví pro každého odsouzeného. Program zacházení se chápe jako základní forma cílevědomého a komplexního působení na odsouzeného, který má trest delší než tři měsíce. Program zacházení obsahuje konkrétně formulovaný cíl působení na odsouzeného, metody zacházení s odsouzeným směřující k dosažení cíle a způsob a četnost hodnocení. Pravidelnou součástí programu zacházení je určení způsobu zaměstnávání odsouzeného, jeho účasti na pracovní terapii, vzdělávání anebo jiné náhradní činnosti směřující k vytvoření předpokladů pro jeho samostatný způsob života. Pokud u odsouzeného přichází v úvahu více variant programu zacházení, umožní se mu výběr. Na programu zacházení se podílejí vychovatelé a specialisté. Garantem programu je speciální pedagog.“ (Mařádek, 2005, str. 76)

Sochůrek se o programech zacházení zmiňuje také a zmiňuje i spolupráci odborných vězeňských pracovníků spolupracujících na vytváření jednotlivých programů zacházení pro konkrétní odsouzené.

„Jak je uvedeno výše je ve výkonu trestu odnětí svobody (dále VTOS) pro každého odsouzeného ve vzájemné spolupráci psychologa, pedagoga, vychovatele, sociálního pracovníka a lékaře zpracován program zacházení (dříve resocializační nebo reedukační program).

Zahrnuje pracovní, vzdělávací, terapeutické a zájmové aktivity s diferencovaným přístupem ke každému odsouzenému při jejich realizaci.

Složení programu zacházení musí vždy sledovat dosažení účelu výkonu trestu. Odsouzený má mít možnost zvolit si z těch programů, které správa věznice považuje za vhodné. Pokud si žádný z těchto programů nezvolí, účastní se minimálního programu stanoveného vnitřním řádem věznice.

Hlavním cílem programu zacházení s odsouzenými je vytvoření předpokladů pro úspěšnou reintegraci.“ (Sochůrek, 2007, str. 44)

Možnost volby u programů zacházení je jedním z faktorů, který do jisté míry ovlivňuje účinnost a efektivitu práce s odsouzenými.

„V případě, že si odsouzený jedinec z nabídky žádnou aktivitu nevybere, respektive si vybrat ani nechce, je povinen se účastnit uložených pracovních činností. Takový postoj navíc může ovlivnit hodnocení z hlediska diferenciací a výhod, které plynou těm, kteří se na dosažení korektivní změny aktivně sami podílejí (např. podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody).“ (Fischer, 2006, str. 106)

6.2 Zmapování osobnosti odsouzeného

Nezbytným základem pro zpracování kvalitního programu zacházení pro odsouzeného je důkladná znalost jeho osobnosti ve všech jejích stránkách.

„Základní podmínkou účinného zacházení s odsouzenými je kvalitní pečlivá příprava této činnosti. Nejprve je nutno zmapovat výchozí terén, tj. bio-psycho-socio-duchovní stav, v němž se každý jednotlivý odsouzený nachází v době svého nástupu do výkonu trestu odnětí svobody.“ (Hála, 2006, str. 122)

V jiné publikaci Hála upřesňuje informace o údajích, které se pro potřeby vypracování programu zacházení pro odsouzeného zjišťují.

„Shromážděné výchozí údaje musí obsahovat minimálně následující:

- základní data o osobě odsouzeného, o jeho trestném činu a uloženém trestu,*
- lékařská doporučení, upozornění na nutná omezení a zdravotní rizika ve vztahu k pracovním, učebním, sportovním a dalším důležitým aktivitám odsouzeného,*
- důkladní (především sociální) anamnéza,*
- psychologická charakteristika odsouzené včetně analýzy jeho schopností, potřeb, záměrů i požadavků, rovněž tak postojů ke spáchanému trestnému činu (případně i oběti) a uloženému trestu,*

- *podstatné problémy, rizika, obtíže, překážky, které lze důvodně předpokládat při propuštění odsouzeného na svobodu po odpykání trestu odnětí svobody, resp. při jeho reintegraci do společnosti.*“ (Hála, 1999, str. 13)

6.3 Obsah programů zacházení

Na základě takovéto znalosti odsouzeného lze sestavit výrazně individualizovaný program zacházení (vlastně plánu výkonu odnětí svobody), šitý konkrétní osobě takřka „na míru“ s ohledem na potřeby odsouzeného. Co takový program zacházení obsahuje nám předkládá Sochůrek.

Jsou to zejména:

- *pracovní programy – osvojení dovedností a návyků*
- *vzdělávací programy a aktivity – dokončení školní docházky, vyučení v oboru, studium na střední nebo vysoké škole*
- *volnočasové aktivity – rozvoj kulturních, sportovních, jazykových a rukodělných zájmů a zálib*
- *terapeutické programy – speciální výchovné postupy – získávání sociálních dovedností prospěšných pro další život na svobodě*
- *programy a aktivity vedoucí k výcviku ve zvládnutí konfliktních situací a tréninky zvládnutí agrese (sociálně psychologický výcvik)*
- *sociálně právní poradenství jako vhodný způsob řešení problémů*
- *extramurální programy – vycházky, přerušování výkonu trestu*
- *obecné metody – stanovené zákonem, předpisy a jinými normami, které upravují kázeň a pořádek, hygienu, práva a povinnosti atd.*
- *speciální programy a aktivity – pedagogické, psychologické a terapeutické metody zaměřené na individuální a skupinovou práci s odsouzenými.*“ (Sochůrek, 2007, str. 44)

Programy zacházení jsou tedy zpracovávány z poměrně široké škály možností různých aktivit, do kterých se může odsouzený během výkonu trestu odnětí svobody zapojit.

„Základním a stěžejním cílem široké variabilní nabídky různých aktivit, ze kterých je komplexní program (program zacházení) sestaven, je korekce nežádoucích vzorců chování

a způsobu života, která by měla vést k pozdějšímu „normálnímu“ životu po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Dále je to podpora při cestě vedoucí k seberegulaci, založené na uvědomění si viny, a následném sociálním chování s odpovědností a akceptací důsledků vlastního počínání.“ (Fischer, 2006, str. 106)

Jak vyplývá z již výše uvedených skutečností, práce a pracovní aktivity jsou neopomenutelnou součástí každého programu zacházení připravovaného pro odsouzeného, ne-li její součástí nejdůležitější.

„Pracovními aktivitami, které jsou součástí programu zacházení s odsouzenými se rozumí:

- zaměstnávání

- práce a činnosti potřebné k zajištění každodenního provozu věznic

- pracovní terapie vedená specialisty vězeňské služby“ (Fischer, 2006, str. 108)

Slova o důležitosti práce v programech zacházení ostatně potvrzuje i Hála v následujících větách.

„Práce je nejdůležitějším prostředkem zacházení s odsouzenými ve výkonu trestu odnětí svobody. Němečtí penologové (Müller, Scholz, 1992) v těchto souvislostech vždy hovoří o třech pilířích zacházení s vězni, zejména s mladými: PRÁCE, VYUČOVÁNÍ a SPORT (Werken, Unterricht und Sport). Získání a upevnění návyku pracovat zvyšuje ve značné míře šanci odsouzeného na reintegraci do demokratické společnosti po jeho propuštění z vězení.“ (Hála, 1999, str. 16)

Podle Fischera (2006, str. 107) však má zařezování práce a pracovních aktivit do programů zacházení i za účel pokrytí těchto oblastí *„pracovní aktivity nutné k ekonomickému zajištění odsouzených a zaměřené na jejich vedení k odpovědnosti, k získání pracovních návyků, dovedností a zkušeností, na uvedení řady sociálních a psychologických aspektů do určitého rádu, a tím podporující udržení sociálních vazeb“.*

6.4 Programy zacházení pro doživotně odsouzené

Zvláštní a velmi specifickou kapitolou programů zacházení jsou programy zacházení pro doživotně odsouzené. V těchto programech zacházení totiž logicky schází aspekt, který podle Grafa (In Hála, 1999, str. 13) významně reprezentuje soudobé evropské penologické myšlení a tím je *„orientace na budoucí propuštění již od počátku uvěznění“.*

Bezvýchodnost situace odsouzeného k trestu odnětí svobody na doživotí si lze asi jen stěží představit a právě proto musí být sestavování programu zacházení pro odsouzeného s tímto druhem trestu jistě velmi obtížné.

„Zacházení s doživotně odsouzenými představuje logické a zákonité vyvrcholení postihu v doživotním trestu nejnebezpečnější, nejzávažnější trestné činnosti.

Odsouzený v doživotním trestu ztrácí veškeré životní perspektivy na svobodný, nezávadný život a veškerou duševní energii musí zaměřit na absolutní adaptaci, která ovšem nemá limitní hranice a je de facto ukončena až úmrtím odsouzeného.

Životní situace tohoto typu je absolutně negativní a v procesu zacházení je jedině možné upravit podmínky doživotního pobytu tak, aby nedocházelo k trvalým, závažným újmám na duševním zdraví.“ (Černíková, Sedláček, 2002, str. 78)

Připravit tedy odsouzenému s trestem odnětí svobody na doživotí do programu zacházení takové aktivity, které by mu dokázaly jeho nelehkou situaci alespoň do jisté míry ulehčit je jistým způsobem smyslem programů zacházení pro odsouzené na doživotí.

„Programy zacházení pro doživotní odsouzené musí mít velmi bohatou náplň obecně vzdělávací, volnočasovou, pracovní, terapeutickou a kulturně-vzdělávací. Jiný způsob zacházení nežli úprava snesitelnosti doživotního vězení je nerealistický.“ (Černíková, Sedláček, 2002, str. 78)

6.5 Programy zacházení pro mladistvé odsouzené

Mladiství tvoří neopomenutelnou část odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody. Proto byly koncipovány programy zacházení i pro tuto skupinu odsouzených. Zacházení s mladistvými odsouzenými má však také svá specifika, daná samozřejmě vývojovým obdobím, kterým si jedinec v dané chvíli prochází. Z toho důvodu i programy zacházení pro mladistvé odsouzené jsou této situaci přizpůsobovány a od programů zacházení s dospělými odsouzenými se poněkud liší.

„U mladistvých se jedná z hlediska cílů zvláště o to, aby pochopili nutnost řešit vlastní životní situace aktivně a samostatným způsobem. Je brán ohled na věkové a zájmové zvláštnosti. Je zde i snaha o spolupráci s rodiči nebo zákonnými zástupci mladistvých, zprávy o jejich chování poskytují a s rodiči se radí i bez vědomí a souhlasu mladistvého.“ (Fischer, 2006, str. 124)

Lze říci, že s ohledem na zvláštnosti přiměřené věku mladistvých se uplatňuje ve větší míře individuální způsob zacházení k omezení negativních účinků izolace mladistvých od společnosti v důsledku výkonu trestu odnětí svobody.

„Základním cílem Programů je zabezpečit diferencovaný a individuální přístup k mladistvým obviněným a tímto způsobem především omezit nejtíživější negativní účinky izolace mladistvých vězňů od společnosti. Programy zacházení s mladistvými v době jejich uvěznění jsou v podstatě souhrnem řady aktivit jako pracovních, vzdělávacích, tělovýchovných, rekreačních a zájmových, popřípadě sociálního výcviku a odstraňování funkční ngramotnosti. Přípravu i provádění jednotlivých činností (aktivit) zabezpečují ve vazebních věznicích vychovatelé mladistvých obviněných.“ (Mařádek, 2005, str. 75)

V podstatě lze říci, že u programů zacházení pro mladistvé odsouzené jde o co největší zamezení vlivů „prizonizace“ na osobnost mladistvého odsouzeného. Tomu odpovídá i skladba činností, které jsou do programů zacházení pro mladistvé odsouzené zařazovány.

„Z hlediska etopedie jsou zvláště důležité aktivity pracovní, vzdělávací a speciálně výchovné terapeutické programy. Ty se zaměřují na rozvíjení rozumové, emocionální a sociální zralosti mladistvých delikventů. Důraz by měl být kladen na přijetí vlastní odpovědnosti za spáchaný delikt, na posilování samostatného řešení životních situací, omezování a zvládnutí agresivních reakcí a nevhodného jednání. Cílem vzdělávacích a pracovních aktivit je získání znalostí a dovedností usnadňujících zařazení mladistvých do zaměstnání po návratu do občanského života. Zájmové aktivity by měly vycházet ze specifických vývojových potřeb a běžných společenských zvyklostí.“ (Fischer, 2006, str. 125)

7 SPECIFIKA ZAMĚSTNÁVÁNÍ ODSOUZENÝCH

7.1 Omezení některých práv

Samotné zaměstnávání odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody je v mnoha ohledech záležitostí, kterou provází mnoho zvláštností. Je upraveno legislativními předpisy, jak jsem již uvedl v kapitole druhé, ale pouze skrze paragrafy těchto předpisů na ně pohlížet nemůžeme, neboť s sebou nese několik zajímavostí.

Listina základních práv a svobod ve svém článku 20 hovoří o právu na práci. V ČR je v současnosti uzákoněna přímo povinnost odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody pracovat, omezena je však jejich možnost svobodné volby povolání.

„Ve věznicích je omezeno právo svobodné volby povolání, povinnost pracovat naplňují odsouzení podle místních technických a organizačních podmínek, ale míra nezaměstnanosti je ve věznicích mnohem vyšší než v civilních podmínkách.“ (Bajcura, 1999, str. 19)

Podobná omezení existují i u jiných práv, jak ostatně uvádí odstavec 3 paragrafu 27 Zákona o výkonu trestu odnětí svobody (169/1999 Sb.)

„Po dobu výkonu trestu odsouzeným nepřísluší právo na stávku, výkon práva sdružovat se ve spolcích, společnostech a jiných sdruženích, zakládat odborové organizace a výkon práva sdružovat se v nich, právo podnikat a provozovat jinou hospodářskou činnost, právo svobodné volby lékaře a zdravotnického zařízení. Odsouzení nemohou ve výkonu trestu zakládat politické strany nebo politická hnutí, vykonávat právo sdružovat se v nich a nemohou vykonávat volené a jiné veřejné funkce.“

7.2 Teorie versus realita

V myšlení společnosti neustále přetrvává rozšířený omyl, tvrdící, že odsouzení se ve výkonu trestu odnětí svobody práci vyhýbají. Marešová, Kotulan a Martinková uveřejnili ve své publikaci Sonda do problematiky osob v ČR poprvé trestně stíhaných a poprvé vězňených výsledky svého zkoumání z nichž vyplynulo následující.

„Pokud jde o pracovní zařazení ve výkonu trestu, tak většina prvovězňených i recidivistů z našeho vzorku byla bez práce. Zařazena do práce byla cca třetina prvovězňených a 10%

recidivistů. Nikdo z respondentů včetně nezaměstnaných nebyl označen za vězně, který by práci odmítal.

Téměř všichni prvovězňeni (cca 90%) se aktivně účastnila programů zacházení, čímž se výrazně odlišovali od recidivistů, účast kterých na programech, pokud se vyskytovali, tak byl pasivní.“ (Marešová, Kotulan, Martinková, 2004, str. 158)

Existují tedy sice rozdíly mezi skupinou prvovězňených a skupinou recidivistů, ale to spíše v plnění programu zacházení než-li v naprostém odmítání pracovního zařazování. Hála (2006, str. 125) dokonce uvádí, že podle osobního sdělení ing. V. Kohoutka z generálního ředitelství Vězeňské služby ČR, 10.8.2004 existuje cca pod 5 promile odsouzených, kteří, ač jsou k práci způsobilí, pracovat výslovně odmítají. Následkem takového počínání odsouzených jsou jim podle platných předpisů odnímány nenárokové výhody.

Míra zaměstnanosti odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody, je ale neustále výrazně nižší než míra zaměstnanosti v klasických mimovězeňských podmínkách, jak ostatně dokládají i Přílohy. Proto mnoho práce schopných odsouzených zůstává ve výkonu trestu odnětí svobody nezaměstnaných, i když zákonem je ustanovena ona již zmiňovaná povinnost pracovat.

„Legislativní ošetření pracovní povinnosti odsouzeného je ovšem jedna věc, praktická realizace v podmínkách české ekonomiky a vězeňství na počátku třetího milénia věc druhá, složitější a problematičtější.

Především je nutno zařazovat vězně na taková pracoviště, která nejsou kontraindikována jejich zdravotním stavem, tělesnými či duševními schopnostmi, případně neúnosným zvýšením bezpečnostních rizik. S tím souvisí náročný, avšak (v souvislosti s přijetím České republiky do Evropské unie) nekompromisní požadavek moderní evropské penologie, totiž postarat se o „...dostatečnou nabídku a množství užitečné práce nebo podle okolností i jiné smysluplné činnosti, aby vězni pravidelně byli v pracovních dnech aktivně zaměstnávání v rozsahu obvyklé pracovní doby.“ (Hála, 2006, str. 125)

7.3 Časový rozvrh dne

Tomuto požadavku na aktivní zaměstnávání v rozsahu obvyklé pracovní doby jsou ve vězeňských zařízeních přizpůsobeny i časové rozvrhy dne. Bajcura (1999, str. 102) předkládá příklad obsahu takového časového rozvrhu dne pro odsouzeného:

„Časový rozvrh dne se skládá:

- 1) z pravidelných a nezbytných akcí, které se opakují u všech odsouzených bez rozdílu, zda pracují v denní, noční nebo odpolední směně, ústavní režii, zda jsou nezaměstnaní nebo místo práce chodí do školy – jsou to:
- budíček, hygiena, 2 hod. vycházky, 3 x denně výdej stravy, 2 sčítací prověrky;
- 2) z práce nebo pracovní terapie – celkem 8 hodin denně;
- 3) z volitelných akcí podle resocializačního programu (dnes programu zacházení – poznámka autora) a osobního volna
- 4) z nepravidelných celoustavních sportovních nebo kulturních akcí.“

7.4 Pracoviště

Pracoviště, na kterých odsouzení vykonávají svou pracovní činnost, mohou být jak v areálu vězeňského zařízení v tzv. výrobních zónách zahrnujících dílny, výrobní haly, či dokonce celé továrny, tak i mimo něj na střežených či nestřežených pracovištích.

Bajcura (1999) se věnuje ve své publikaci také na stránkách 93 – 95 podmínkám v jednotlivých typech věznic, z čehož jsem vytvořil jednoduchý přehled možností pracovat na vnitřním, či vnějším pracovišti v souvislosti s typem věznice.

„Věznice s dohledem (typ A)

Bez dozoru pracují mimo věznici.

Věznice s dozorem (typ B)

Propustky dostávají jenom ti, jimž ředitel povolí samostatnou docházku na pracoviště mimo věznici.

Věznice s ostrahou (typ C)

Odsouzení se ve věznici pohybují pod dozorem pracovníků VS, výjimečně mají při práci povolený volný pohyb v prostoru věznice.

Pracují ve věznici nebo na střežených pracovištích.

Věznice se zvýšenou ostrahou (typ D)

Pracují pouze na pracovištích ve věznici nebo v celách. Volný pohyb po věznici se jim neuděluje ani při práci.

Výkon trestu odnětí svobody u mladistvých

Mladistvému, který má plnit povinnou školní docházku, věznice zabezpečí její plnění místo výkonu práce.

Výkon trestu odnětí svobody u důchodců a invalidů

Se souhlasem lékaře mohou být zařazeni do práce.

Výkon doživotního trestu

Pracují jen na zvláštním vnitřním pracovišti nebo v cele“ (Bajcura, 1999, str. 93 – 95)

8 MOTIVACE PRACOVAT

Motivace odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody pracovat je zcela nasnadě. Jde o vítané ekonomické přilepšení si odsouzeného v omezených podmínkách, které s sebou uvěznění bezesporu přináší.

„Práce odstraňuje nouzi, což umožňuje posílit kontakt s rodinou, umožňuje úhradu závazků i získání jisté finanční hotovosti, což rovněž zvyšuje pravděpodobnost návratu nedelikventnímu způsobu života a snižuje pravděpodobnost recidivy. Proto je také důležité vést odsouzené k tomu, aby se získanými finančními prostředky za vykonanou práci nakládali jako na svobodě.“ (Fischer, 2006, str. 109)

Vedením odsouzeného k tomu, aby se získanými finančními prostředky nakládal jako na svobodě není míněno pouze umožnění odsouzenému nakoupit si ve vězeňské prodejně věci osobní potřeby, ale také vedení ke schopnosti s penězi efektivně hospodařit.

„Pokud někdo bez vlastní viny nemá práci, stát je povinen jej v přiměřeném rozsahu hmotně zajišťovat. Vězni v takovém případě jsou ve zdánlivé výhodě, mají zajištěno ubytování a stravování, v některých případech nezaměstnaní dostanou i přiměřené sociální kapesné (na hygienické potřeby apod.)“ (Bajcura, 1999, str. 19)

Odsouzený, který ve výkonu trestu odnětí svobody nepracuje, se však dostává do poměrně nepříjemné situace a ona výhoda nezaměstnanosti je skutečně pouze zdánlivá.

„Vězeň, který nepracuje, ať již z jakýchkoliv důvodů, ztrácí schopnost hradit veškeré své dlužné závazky, vznikající v souvislosti s jeho trestnou činností a trestním řízením a ztrácí tak sociální stabilitu a jistotu.“ (Černíková, Sedláček, 2002, str. 105)

V případě neschopnosti odsouzeného splácet své závazky, lze bezpochyby předpokládat, že se jeho finanční nouze, vzniklá pobytem odsouzeného ve výkonu trestu odnětí svobody, přenesou i do jeho života po propuštění, což může zapříčinit i jeho další delikventní chování a pozdější (či spíše brzký) návrat zpět za mříže.

Hála nám přináší stručný přehled položek, které se z odměny za práci odsouzeného ve výkonu trestu hradí.

„V neposlední řadě má práce pro odsouzeného značný efekt ekonomický. Z jeho odměny za práci se hradí celá řada položek:

- (běžné) výživné pro děti odsouzeného,

- náklady na výkon trestu odnětí svobody,
- případné náklady na předchozí výkon vazby,
- tzv. cizí pohledávky, km patří např.: náklady trestního řízení, dlužné výživné a další exekuce pro různé oprávněné fyzické nebo právnické osoby, pohledávky, související s různými uzavřenými dohodami (o uznání škody,...)

kapesné a úložné (nepřehlédnutelný je silný motivační efekt zejména pravidelně vypláceného kapesného! – to je součástí subsystému zákonně uplatňovaných odměn a trestů a jako takové může být zvyšováno nebo snižováno v závislosti na plnění povinností a chování odsouzeného).“ (Hála, 1999, str. 15 – 16)

8.1 Odměna za práci odsouzeného ve výkonu trestu odnětí svobody

Odměňování práce odsouzeného ve výkonu trestu odnětí svobody se řídí zvláštním právním předpisem, jmenovitě nařízením vlády č. 365/1999 Sb., o výši a podmínkách odměňování odsouzených osob zařazených do zaměstnání ve výkonu trestu odnětí svobody, ve znění nařízení vlády č. 414/2000 Sb.

V § 1 tohoto nařízení se praví, co je považováno za odměnu za práci odsouzeného

(1) „Pracovní odměna odsouzeného zařazeného do zaměstnání ve výkonu trestu odnětí svobody (dále jen "odměna") je souhrnem základní složky odměny, odměny za práci přesčas, příplatků a ohodnocení pracovního výkonu podle tohoto nařízení.

(2) Výši odměny stanoví odsouzenému věznice v závislosti na množství a kvalitě odvedené práce.

(3) Odměna je splatná pozadu za měsíční období, a to nejpozději v následujícím kalendářním měsíci. Plátcem odměny je věznice.“

V paragrafu 2 jsou uvedeny stěžejní informace uvedeného legislativního předpisu, a to rozdělení prací do I.,II. a III. skupiny podle náročnosti a požadavku odborné kvalifikace a podle toho i finanční ohodnocení těchto prací. (*„Pravidla pro zařazování prací do jednotlivých skupin, určení základní složky odměny podle § 2 odst. 1 a 5 a pravidla pro*

ohodnocení pracovního výkonu podle § 7 odst. 1 stanoví Vězeňská služba České republiky vnitřním předpisem“. – viz. § 8)

(1) „Pokud není dále stanoveno jinak, přísluší odsouzenému podle druhu jím vykonávané práce základní složka odměny

a) v I. skupině, jedná-li se o práci, pro jejíž výkon není potřebná odborná kvalifikace,

b) ve II. skupině, jedná-li se o práci, pro jejíž výkon je potřebné vyučení v oboru nebo jiná odborná kvalifikace,

c) ve III. skupině, jedná-li se o samostatný výkon zvláště náročných a specializovaných prací vyžadujících zpravidla vyšší než úplné střední vzdělání nebo vyšší než úplné střední odborné vzdělání.

(2) Výše základní složky odměny činí

a) v I. skupině částku 4 500 Kč,

b) ve II. skupině částku o polovinu vyšší než v I. skupině,

c) ve III. skupině částku ve výši dvojnásobku základní složky odměny v I. skupině.“

Nařízení vlády č. 365/1999 Sb. samozřejmě upravuje i odměnu za práci přesčas, příplatek za práci ve svátek, příplatek za práci v noci, či příplatek za práci ve ztíženém pracovním prostředí. Upraveno samostatným paragrafem je i ohodnocení pracovního výkonu, pro případ ocenění vyššího pracovní výkonu v požadované kvalitě nebo řízení určitého svěřeného úseku práce nebo osob.

Plné znění Nařízení vlády č. 365/1999 Sb., o výši a podmínkách odměňování odsouzených osob zařazených do zaměstnání ve výkonu trestu odnětí svobody, ve znění nařízení vlády č. 414/2000 Sb. je přiloženo k nahlédnutí jakožto PŘÍLOHA P VI.

8.2 Kam plynou peníze, které odsouzený vydělá

Jakým způsobem jsou prováděny srážky z odměny za práci odsouzeného, je možné spatřit v PŘÍLOZE P VII, kde je předložen poměrně podrobný výpočet rozúčtování, na kterém si lze snadno představit kam a kolik finančních prostředků z odměny za práci odsouzeného putuje a také kolik finančních prostředků odsouzenému zůstane.

8.2.1 Kapesné a úložné

Kapesné a úložné se počítá z tzv. Redukované odměny, což je čistá mzda odsouzeného (tedy hrubá mzda, ze které již byly provedeny srážky na pojistné na sociální zabezpečení a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti, pojistné na všeobecné zdravotní pojištění a srážka jakožto záloha na daň z příjmů) bez ohodnocení pracovního výkonu („prémii“).

Z Redukované odměny dostane odsouzený jako kapesné a úložné vždy 10%, k čemuž je však možno přičíst 70% jeho ohodnocení za práci.

„Kapesné činí 6% z redukované odměny, přičte se k němu ještě 60% z prémie. Ohodnocení za dobrou práci se projeví doslova v kapse odsouzeného. Úložné činí 4% z redukované odměny plus 10% z prémie.

Doklady o rozúčtování mzdy dostávají odsouzení každý měsíc. Účtování je, jak vidíte ze zjednodušeného výkladu, složité.“ (Bajcura, 1999, str. 108)

Toto kapesné pak může odsouzený použít k nákupu věcí osobní potřeby ve vězeňské prodejně. Zákon č. 169/1999 Sb., O výkonu trestu odnětí svobody se o tom v § 23 zmiňuje následovně:

„Nákup potravin a věcí osobní potřeby

(1) Odsouzený má právo nakupovat v prodejně věznice potraviny a věci osobní potřeby, případně věci pro zájmovou a vzdělávací činnost nebo k realizaci programu zacházení. Nákup se uskutečňuje zpravidla formou bezhotovostní platby z té části peněžních prostředků, s níž může volně disponovat.

(2) Ve věznici se pro odsouzené zřizují prodejny s potravinářským, drogistickým a průmyslovým zbožím. Minimální sortiment zboží stanoví vnitřní řád věznice. Nelze-li nákup tohoto zboží provádět v prodejně věznice, zajišťuje se prostřednictvím Vězeňské služby.

Ředitel věznice je oprávněn stanovit nejvyšší peněžní částku, za kterou může odsouzený jednorázově nakoupit.“

8.2.2 Sociální kapesné

Jistou možností pro odsouzené, kteří nejsou pracovně zařazeni, ať již z jakéhokoliv důvodu – kromě jejich vlastního odmítání práce – je sociální kapesné, které jim může být měsíčně vypláceno k zabezpečení nezbytných věcí osobní potřeby.

„Odsouzeným, kteří nejsou zařazeni do práce vzhledem k vyššímu věku (mladší důchodci obvykle chtějí pracovat), ke zdravotnímu stavu (invalidé) nebo pro nedostatek pracovních příležitostí (nezaměstnaní), lze poskytnout na jejich žádost sociální kapesné. Pracovníci VS sociální situaci odsouzeného zjišťují, nemá-li finanční hotovost za práci ve vazbě nebo výkonu trestu, případně jiný zdroj příjmů.

Sociální kapesné se poskytuje pouze k zabezpečení nezbytných věcí osobní potřeby.“
(Bajcura, 1999, str. 108)

Podmínky poskytování sociálního kapesného jsou zmíněny i v Zákoně 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, jmenovitě v § 16, odstavcích 7 a 8.

(7) „Odsouzenému, který není zařazen do práce, poskytuje věznice sociální kapesné v případě, že neodmítl bez závažného důvodu práci a neměl v období jednoho kalendářního měsíce jiný příjem nebo jinou hotovost ve výši alespoň 100 Kč.

(8) Výše sociálního kapesného podle odstavce 7 činí 100 Kč za období jednoho kalendářního měsíce.“

9 JAKÉ JSOU MOŽNOSTI PRO ZVYŠOVÁNÍ MÍRY ZAMĚSTNANOSTI ODSOUZENÝCH VE VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY

9.1 Názory odborných autorů

To, že nízká zaměstnanost odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody je velmi negativním jevem, je nepopiratelný fakt, který si vyžaduje systematické a koncepční řešení. Jakou cestou se vydat při řešení tohoto ožehavého tématu by nám mohly poukázat zkušenosti pracovníků z evropských (zvláště německy mluvících) zemí, kde mají dlouhodobě vysokou míru zaměstnanosti odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody.

Co se týče technické stránky vyřešení problému nízké zaměstnanosti odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody, existuje mezi odborníky názor, že k úspěchu vedou dvě hlavní cesty:

cesta rozvoje vlastní podnikatelské činnosti

cesta zaměstnávání odsouzených mimovězeňskými podnikatelskými subjekty

Tyto dva způsoby snahy o zvyšování zaměstnanosti odsouzených se již samozřejmě používají v praxi, ale jejich efektivita stále není ideální.

Bajcura již v roce 1999 psal o možnosti zlepšení situace zaměstnávání odsouzených prostřednictvím státních zakázek.

„Na základě tohoto stavu se vláda ČR v dubnu 1998 rozhodla uložit všem státním organizacím, které zadávají veřejné zakázky (např. ministerstva, okresní a místní úřady apod.), aby před vypsáním každé takovéto zakázky projednali s Vězeňskou službou možnost zaměstnat v rámci zakázky odsouzené.“ (Bajcura, 1999, str. 107)

Velmi časté je v podmínkách českého vězeňství zaměstnávání odsouzených v režii věznic a vazebních věznic. Vlastní podnikatelská činnost je však v českých věznicích samozřejmě zastoupena také a potřebu vyšší míry využívání práce odsouzených na státních zakázkách potvrzuje i Hála.

„Vlastní podnikatelská (hospodářská) činnost věznic je orientována do těch oblastí, které nevyžadují zatím nedosažitelně vysoké investice (jednodušší dřevovýroba a truhlářská

výroba s nábytkářstvím, kovovýroba a zámečnictví, knihařství a polygrafie, třídění odpadů, provádění různých oprav, praní prádla, šití oděvních součástí atd.). Stále zřetelněji se však ukazuje, že bude nutné zohlednit specifické podmínky vězeňství a funkce výkonu trestu odnětí svobody. Znamená to nevystavovat práci vězňů (alespoň ne vždy a ne všude) ostrému testování trhem. Vývoj směřuje nutně k tomu, vyrábět ve věznicích vhodné výrobky a poskytovat užitečné služby pro stát, tj. na bázi státních zakázek (ponejvíce pro resorty obrany, vnitra, spravedlnosti, školství a zdravotnictví).“ (Hála, 1999, str. 19)

Velmi důležitým a správným tvrzením se mi zdá být ona myšlenka o nutnosti zohlednění podmínek vězeňství a tedy nevystavovat práci vězňů ostrému testování trhem.

Druhou možností, jak realizovat zvyšování míry zaměstnanosti odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody je zaměstnávání odsouzených mimovězeňskými podnikatelskými subjekty. Tato praxe v některých věznicích a vazebních věznicích nabývá velmi úspěšných podob, avšak lze se setkat i s opačnou skutečností, kdy podnikatelské subjekty o zaměstnávání odsouzených příliš nestojí.

„Jsem přesvědčeno tom, že je třeba akcentovat nezastupitelnou úlohu ředitelů věznic a vazebních věznic a jejich působení přímo v jednotlivých regionech. Je třeba osobně, taktně a přitom takticky jednat s vhodnými podnikateli. Condicio sine ua non těchto jednání je ovšem nabízení a trvalá garance naprosté spolehlivosti, serióznosti, kvality a samozřejmě ekonomické výhodnosti každého kontraktu.“ (Hála, 1999, str. 20)

9.2 Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015

Otázce zaměstnanosti odsouzených ve výkonu trestu se věnuje i Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015. V ní je nejprve velmi stručně zhodnocen současný stav v této oblasti českého vězeňství s poměrně obecným výrokem, že si vyžaduje koncepční řešení.

V Příloze tohoto dokumentu se na straně II již hovoří o zvyšování míry zaměstnanosti odsouzených konkrétněji.

„Dosažení strategického cíle, tj. zvýšení zaměstnanosti praceschopných vězňů na 60 %, si vyžádá zvýšené investiční výdaje na vybudování výrobních zón a tím vytvoření podmínek pro další pracovní místa.“ (Příloha Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015)

Na straně VI je tato strategie ještě o něco více rozvedena nejen o informaci o potřebě výstavby nových pracovišť, ale i o podmínky, které s sebou snaha o zvýšení míry zaměstnanosti touto cestou bude nutně přinášet.

„Podmínkou pro dosažení cílové 60% zaměstnanosti je nejen výstavba nových prostor pro zaměstnávání (současné disponibilní plochy jsou využity), ale i zajištění odbytu produktů, a to zejména ze strany státních orgánů a institucí. K tomuto předpokladu je nezbytné upravit stávající legislativu, která by ukládala povinnost státním orgánům a institucím upřednostňovat produkty vytvářené zaměstnáváním odsouzených, např. u výroby nábytku, u produkce jednodušších textilních výrobků (šití) aj.“ (Příloha Koncepte rozvoje českého vězeňství do roku 2015)

9.3 Můj osobní náhled na problematiku

Můj osobní názor na současnou situaci zaměstnávání odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody a možnosti zlepšení je ten, že je nutné tomuto tématu se věnovat na nejvyšších místech a zlepšení situace si vytýčit za strategický cíl. Svou pozornost by na zaměstnávání odsouzených měli zaměřit zvláště političtí představitelé, neboť právě oni mají ve svých rukou moc spoluvytvářet podmínky pro změnu situace k lepšímu.

Ze strany Generálního ředitelství vězeňské služby je patrná snaha o zvýšení míry zaměstnanosti odsouzených. Tato snaha však naráží na různé překážky, ať již v podobě nedostatku finančních prostředků, či omezenosti výrobních kapacit, případně na nezáměr podnikatelských subjektů v této oblasti s věznicemi a vazebními věznicemi spolupracovat.

Oba způsoby jak zvýšit míru zaměstnanosti odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody, tedy jak vlastní podnikatelská činnost, tak i spolupráce s mimovězeňskými podnikatelskými subjekty jsou zajímavé a příhodné.

V souvislostech nynější ekonomická krize bych však viděl východisko spíše ve zřízení vlastních výrobních kapacit a přednostním přidělování některých státních zakázek právě těmto výrobním celkům využívajícím práce odsouzených. Jako příklad bych uvedl zmínku Hály (1999) na stránce 19 o pracovním zařazování odsouzených ve velmi moderní vězeňské tiskárně ve věznici v rakouském Kremsu, kde se vyrábí tiskopisy pro spolkové ministerstvo spravedlnosti, které je bude potřebovat stále a ve velkém množství. Práce je tedy zajištěna dlouhodobě a ve velké míře. V České republice se praxe státních zakázek

užívá také, ale dle mého názoru ne v dostatečné míře. Přesto jsou však i u nás k dispozici příklady takovéto praxe. Uvedu jeden za všechny – Kancelář veřejného ochránce práv v Brně je z velké části zařízena nábytkem vyrobeným odsouzenými ve Věznici Mírov.

Tento způsob zajišťování pracovních příležitostí pro odsouzené ve výkonu trestu se mi zdá velmi vhodný, avšak nechci nikterak tvrdit, že jde o jediný správný.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

10 ÚVOD PRAKTICKÉ ČÁSTI

Praktickou částí mé diplomové práce jsem si zvolil výzkumné šetření vztahu pracovního zařazení vězňů osob a jejich zvládnání zátěže z uvěznění.

Toto téma výzkumného šetření zcela koresponduje s tématem celé diplomové práce a poskytuje mnoho zajímavých podnětů, ať již k samotnému zkoumání, či zamyšlení se nad nimi. Nejprve však osvětlím pohnutky, které mě vedly k rozhodnutí zvolit si ke zkoumání právě tuto problematiku.

Jak jsem již uvedl v kapitole 5 teoretické části, práce jako taková má bezpochyby vliv na psychickou pohodu člověka. Nejinak by tomu mělo být i u odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody. Vězeňské prostředí však skýtá velmi mnoho zvláštností. Jednou z nich je také poměrně nízká míra zaměstnanosti odsouzených a tedy daleko obtížnější dostupnost práce a pracovních aktivit než-li na svobodě. Nehledě na horší dostupnost práce v prostředí výkonu trestu odnětí svobody, spolu mnoho dalších faktorů ve vzájemné součinnosti vytváří u odsouzeného stav, který se odborně nazývá zátěž z uvěznění. A právě zde se setkávají tyto dvě zajímavé proměnné, tedy – práce (v tomto případě pracovní zařazení) a zátěž z uvěznění. Práce jak známo nabývá v mnoha případech doslova terapeutický charakter, i když jím nebyl přímo míněn.

Z toho důvodu vzbudilo můj zájem zjistit, zda-li existuje vztah mezi pracovním zařazením vězňů osob a jejich zvládnání zátěže z uvěznění.

Dalším, menším důvodem je i společností léta tradovaná obrovská nechuť odsouzených ve výkonu trestu pracovat. Proto jsem si jako jeden z dílčích cílů výzkumného šetření dal i zjištění postoje odsouzených k pracovnímu zařazení během výkonu trestu odnětí svobody.

Velmi zajímavou zkušeností v rámci přípravy realizace výzkumného šetření pro účely praktické části diplomové práce byla komunikace s Vazebními věznicemi a Věznicemi. Vzhledem k nečekaně malé ochotě těchto vězeňských zařízení podobný výzkum umožnit, nabyl tento úkol přímo úměrně na náročnosti. Přesto se však zvláště díky vstřícnosti vedení Vazební věznice Olomouc a Věznice Kuřim podařilo výzkumné šetření zrealizovat.

11 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

Ve svém výzkumném šetření se věnuji zjišťování vztahu dvou proměnných, z nichž zvláště druhou jmenovanou proměnnou (zátěž z uvěznění) by bylo vhodné charakterizovat.

11.1 Výzkumný problém

Jaká je závislost mezi pracovním zařazením osob ve výkonu trestu odnětí svobody a jejich zvládnutím zátěže z uvěznění?

11.2 Hypotézy

H_0 : Mezi pracovním zařazením osob ve výkonu trestu odnětí svobody a jejich zvládnutím zátěže z uvěznění není závislost.

H_A : Mezi pracovním zařazením osob ve výkonu trestu odnětí svobody a jejich zvládnutím zátěže z uvěznění je závislost.

11.3 Proměnné

11.3.1 Pracovní zařazení

Pracovním zařazením je myšleno zaměstnávání odsouzeného ať již v režii věznice, ve vlastních výrobních kapacitách či mimo vězeňské zařízení ve výrobních kapacitách soukromých podnikatelských subjektů.

11.3.2 Zátěž z uvěznění

Zátěž z uvěznění se může projevit jak u obviněného vzatého do vazby, tak u odsouzeného po nástupu do trestu odnětí svobody. Je sice pravdou, že u obviněného ve vazbě je ona zátěž z uvěznění těžší, což je dáno zvláště podmínkami výkonu vazby, ale i u odsouzeného ve výkonu trestu odnětí svobody (zvláště pokud před nástupem do VTOS nebyl ve vazbě a je-li ještě navíc prvotrestaný) jde o velmi složitou životní situaci.

„Uvěznění je krizí, čili kritickou životní událostí, náhlým zlomem, bodem obratu. Někdy se hovoří o tzv. „šoku z izolace“. Pokud se k této základní krizi přidá jiná krize, jde o velmi svízelnou situaci, která se dá výstižně nazvat „krize v krizi“. Ani vězeňská krize neztrácí žádné znaky jakékoliv jiné krize. Krize člověka je dynamický stav, který ještě nemůžeme

označit za nemoc. V podstatě je to ztráta psychické rovnováhy. Za nejčastější krize v penitenciárních podmínkách se dají považovat:

- 1) *prostá krize z uvěznění (přichází po krátkém pobytu ve vězení)*
- 2) *protrahovaná (pokračující) krize (prostá neodeznívá, ale pokračuje, zpravidla pod tlakem vězeňské subkultury, či šikanování)*
- 3) *krize z vývojové dynamiky trestní věci (vězeň byl obviněn z dalšího trestného činu, soud byl odložen atd.)*
- 4) *krize maturační (jde o specifickou krizi u mladistvých vězňů – vězeň má sám krizový stav daný problémy s dospíváním a k němu se přidá krize z uvěznění)*
- 5) *krize pramenící z rodinné situace (hrozba rozvodu, existenčních problémů nebo úmrtí v rodině)*

Konkrétní krize má obvykle dvě formy: apatickou (vězeň je skleslý, bez zájmu, ubývá na váze, teskní, nekomunikuje), či výbušně dynamickou (vězeň má neovladatelné chování [tzv. psychomotorický neklid] až do té formy, že je ho třeba dočasně, když ztratí kontrolu nad svým chováním, upoutat na lůžko (užívá se názvu přikurtovat). Při řešení krize je nezbytná intervence psychologa a nezřídka i psychiatra. Každá věznice má zřízeno tzv. krizové oddělení, což je několik speciálně vybavených cel. Ty jsou určeny pro krátkodobý pobyt vězňů v akutní krizi a pro kvalifikovanou pomoc určenou jim v této situaci. Obecně se krize též považují za anomální chování.“ (Mařádek, 2005, str. 50)

Jak je patrné, zátěž z uvěznění s sebou nese nejen psychické příznaky, ale také příznaky psychosomatické, kdy již tento stav výrazně ovlivňuje i jeho tělesné projevy.

11.4 Cíl výzkumu

Cílem výzkumného šetření v rámci praktické části mé diplomové práce je zjištění, jaký je vztah mezi pracovním zařazením vězněných osob a jejich zvládnutím zátěže z uvěznění.

Zvláště mě zajímá, zda-li a jakým způsobem odsouzeným ve výkonu trestu odnětí svobody práce pomáhá vyrovnat se s projevy zátěže z uvěznění, nebo je-li terapeutický charakter práce poněkud přeceňován a význam pracovního zařazování odsouzených není v tomto směru natolik významný.

Cíl výzkumu byl operativně změněn v závislosti na povolení či nepovolení zamýšlené metodiky výzkumného šetření a konečně také i na nepříliš vysoké úspěšnosti žádostí o umožnění realizace výzkumného šetření na odsouzených v oslovených Vazebních věznicích a Věznicích.

Cílem mého výzkumu je, v souvislosti s kvantitativní formou výzkumu, ověření si své hypotézy, avšak platné pouze u určité skupiny odsouzených ve výkonu restu odnětí svobody (jmenovitě u tohoto výzkumu v oddělení výkonu trestu odnětí svobody s dozorem).

Dalším cílem výzkumu je poskytnutí zajímavých a užitečných výsledků pracovníkům Vězeňské služby ve Vazební věznici Olomouc a Věznici Kuřim, kteří by mohli výsledky mého výzkumu v souladu s jejich zkušenostmi aplikovat do penitenciární praxe, což by v konečném důsledku mohlo vést k optimalizaci výkonu trestu odnětí svobody odsouzených.

11.5 Výzkumný vzorek

Pro potřeby výzkumného šetření v rámci praktické části diplomové práce byly osloveny s žádostí o umožnění realizace výzkumu téměř všechny Vazební věznice a Věznice na Moravě a ve Slezsku, které splňovaly podmínku existence oddělení pro výkon trestu odnětí svobody s dozorem v jejich prostorách. Dále byla také oslovena Věznice Pardubice, jakožto dostupné východočeské zařízení.

11.5.1 Oslovená zařízení:

Vazební věznice Olomouc – výzkum byl umožněn a realizován.

Věznice Kuřim – výzkum byl umožněn a realizován

Věznice Heřmanice – z časových a organizačních důvodů žádost zamítnuta.

Věznice Opava – zamítnuto z důvodu rekonstrukce ubytoven vězňů.

Věznice Pardubice – bez odezvy.

Vazební věznice a ústav pro výkon zabezpečovací detence Brno – bylo mi doporučeno podat si oficiální písemnou žádost o souhlas s realizací výzkumného šetření, avšak

naznačeno, že podobné projekty v Brně až na výjimky nemají šanci, z důvodu bezpečnosti provozu věznice, neboť pohyb civilních osob v objektu není ideální.

Věznice Znojmo – zamítnuto z organizačních důvodů.

Věznice Mírov – zamítnuto s ohledem na malý počet odsouzených vykonávajících v tamější věznici trest odnětí svobody ve věznici s dozorem.

Jak vidno, sehnat vhodný výzkumný vzorek nebyla nikterak snadná záležitost. Naštěstí bylo vložené úsilí korunováno úspěchem alespoň ve Vazební věznici Olomouc a Věznici Kuřim, takže se tento nečekaně náročný úkol podařilo uskutečnit. Ke cti oslovených zařízení je však nutno poznamenat, že jejich odpovědi byly ve velké většině případů rychlé.

11.5.2 Zkoumaný vzorek

Výzkumný vzorek mého výzkumného šetření je vzorkem dostupným. Jsou jím odsouzení ve výkonu trestu odnětí svobody v oddělení pro výkon odnětí svobody s dozorem Vazební věznice Olomouc a odsouzení ve výkonu trestu odnětí svobody v oddělení s dozorem Věznice Kuřim. Všichni odsouzení z výzkumného vzorku jsou muži.

Výzkumný vzorek z Vazební věznice Olomouc čítá 67 odsouzených starších 18ti let, kteří jsou zařazeni během výkonu trestu odnětí svobody do práce.

Výzkumný vzorek z Věznice Kuřim, plnící roli kontrolního vzorku, obsahuje 31 odsouzených, kteří pracovníě zařazeni během výkonu trestu odnětí svobody nejsou.

11.6 Metodika výzkumného šetření

Použití konkrétní metodiky výzkumného šetření prošlo několika změnami. Původně plánovaný záměr kvalitativní formy výzkumného šetření metodou rozhovoru s konkrétními odsouzenými jsem byl nucen opustit z důvodu pracovní vytíženosti pracovníků Vězeňské služby ve Vazební věznici Olomouc, která jako první byla ochotna umožnit realizaci tohoto výzkumu a nastínila tak podmínky i ostatních zařízení.

Proto jsem se rozhodl pro dotazníkovou metodu výzkumného šetření, která by byla jednak méně časově náročná a tím pro Vězeňskou službu vhodnější a také nabízela možnost kvantitativního zpracování a jistou míru zobecnitelnosti výsledků.

Kvantitativní formu výzkumného šetření se zamýšleným srovnáním odpovědí odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody pracovně zařazených a bez pracovního zařazení však téměř zhatila jistá nerozhodnost vedení Věznice Kuřim, neboť realizace výzkumného šetření v jejich zařízení bylo umožněno až 6.5. 2009, tedy až 9 dnů před posledním možným termínem odevzdání této práce, což je vpravdě šibeniční termín.

K zobecnitelnosti výsledků mého výzkumného šetření si však neodpustím malou poznámku. Domnívám se, že jelikož je ve vězeňství uplatňována důsledná diferenciaci odsouzených podle typu odnětí svobody (s dohledem, s dozorem, s ostrahou či se zvýšenou ostrahou), podle pohlaví odsouzených, věku či pracovní zařaditelnosti, jsou i výsledky kvantitativní formy výzkumu zobecnitelné velmi obtížně a spíše platí jen pro výzkumný vzorek než pro celou vězeňskou populaci.

11.6.1 Anonymní dotazníková metoda

Pro účely výzkumného šetření pro praktickou část diplomové práce byl zkonstruován vlastní dotazník obsahující 25 otázek. Některé otázky byly ještě doplněny podotázkami, které měly za cíl upřesnění odpovědí respondentů. Otázky dotazníku byly jak uzavřené s nabídnutými možnostmi odpovědi, tak i otevřené s možností vlastní volné odpovědi.

Vlastní výzkumné šetření proběhlo 21.4. 2009 ve Vazební věznici Olomouc a 6.5. 2009 ve Věznici Kuřim.

Ve vazební věznici Olomouc proběhlo vyplnění dotazníků odsouzenými prostřednictvím tiskové mluvčí olomoucké vazební věznice Mgr. M. Žbánkové, která mi následně vyplněné dotazníky odeslala poštou na mou adresu. Do Vazební věznice Olomouc bylo doručeno dne 20.4. 2009 80 kusů dotazníků k vyplnění, přičemž vyplněných se jich navrátilo 67. Návratnost dotazníků z Vazební věznice Olomouc tedy činila 83,75 %.

Ve Věznici Kuřim byla praxe poněkud jiná a vyplňování dotazníků odsouzenými jsem byl osobně přítomen. Výzkumné šetření bylo provedeno dne 6.5. 2009 a proběhlo formou dobrovolnosti. Odsouzenými bylo vyplněno 31 dotazníků, což zajišťovalo dostatečný kontrolní vzorek pro účely mého výzkumu. Návratnost dotazníků byla tedy 100% neboť je vyplňovali pouze odsouzení, kteří s tím souhlasili.

Vzor dotazníku je přiložen jakožto PŘÍLOHA P VIII.

11.7 Matematicko - statistické zpracování dat

Matematicko – statistické zpracování dat proběhlo ve dvou rovinách. Nejprve bylo nutné odpovědi na otevřené otázky rozčlenit do kategorií, načež bylo teprve možno přistoupit k samotnému matematicko-statistickému zpracování získaných dat.

Některé statistiky odpovědí odsouzených na otázky dotazníku mohou být bohužel zkreslené, neboť odsouzení na jisté otázky nechtěli odpovídat a nechávali je nevyplněné. Proto byla statistika zpracována alespoň ze získaných odpovědí.

11.7.1 Zpracování tabulek četností

Odpovědi na některé otázky, které byly zajímavé, avšak pro celkové vyhodnocení výzkumného šetření neměly odpovídající výpovědní hodnotu, byly vyhodnoceny zpracovány do tabulek četností. V těchto tabulkách je možno vyčíst nejen četnosti odpovědí pozorované, ale také četnosti relativní a kumulované.

11.7.2 Test dobré shody χ^2 (chí-kvadrát)

Test dobré shody (chí-kvadrát) byl využit při vyhodnocování odpovědí na otázky, které jsem si označil jakožto klíčové, tedy u odpovědí na otázky týkající se přímo pracovního zařazení a zátěže z uvěznění.

Tímto testem bylo ověřováno, zda-li se četnosti získaných odpovědí statisticky významně odlišují od teoretických četností, které byly pro danou odpověď vypočteny, jakožto četnosti očekávané.

Vzorec pro výpočet testu dobré shody

$$\chi^2 = \sum (P - O)^2 / O$$

P pozorovaná četnost

O očekávaná četnost

Hodnota χ^2 je vypočtena pro každou četnost odpovědi v tabulce a celková suma těchto χ^2 je poté srovnána s kritickou hodnotou testového kritéria chí-kvadrát pro příslušný stupeň volnosti při zvolené hladině významnosti.

11.7.3 Test dobré shody χ^2 pro kontingenční tabulku

Test dobré shody χ^2 pro kontingenční tabulku byl použit u jedenácti otázek dotazníku pro zjištění, zda-li existuje souvislost mezi četnostmi odpovědí respondentů na jednotlivé otázky dotazníku a jejich pracovním zařazením, či nezařazením ve výkonu trestu odnětí svobody.

Výpočet testu dobré shody pro kontingenční tabulku se řídí stejným vzorcem jako obyčejný test dobré shody, pouze s tím rozdílem, že je užít v kontingenční tabulce a hodnota χ^2 je vypočtena pro každé pole kontingenční tabulky. Celková suma těchto χ^2 je poté taktéž srovnána s kritickou hodnotou testového kritéria chí-kvadrát pro příslušný stupeň volnosti při zvolené hladině významnosti.

12 VÝSLEDKY VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

12.1 Tabulky četností

V tabulkách četností jsou uváděny pozorované četnosti, relativní četnosti a četnosti kumulativní. Relativní četnosti nejsou uváděny v procentech, ale jako podíl jednotlivých odpovědí na celkovém počtu získaných odpovědí.

Byl jste před nástupem do výkonu trestu odnětí svobody ve vazbě?

Tabulka 1

Pracovně zařazení	četnost	relativní četnost	kumulativní četnost
ano	17	0.253731343	17
ne	50	0.746268657	67
celkem	67	1,00	

Tabulka 2

Pracovně nezařazení	četnost	relativní četnost	kumulativní četnost
ano	13	0.419354839	13
ne	18	0.580645161	31
celkem	31	1,00	

Jste ve výkonu trestu odnětí svobody poprvé?

Tabulka 3

Pracovně zařazení	četnost	relativní četnost	kumulativní četnost
ano	50	0.746268657	50
ne	17	0.253731343	67
celkem	67	1,00	

Tabulka 4

Pracovně nezařazení	četnost	relativní četnost	kumulativní četnost
ano	8	0.258064516	8
ne	23	0.741935484	31
celkem	31	1,00	

Jak dlouho trvaly ve Vašem případě průvodní znaky zátěže z uvěznění?

Tabulka 5

Pracovně zařazení	četnost	relativní četnost	kumulativní četnost
dlouho	13	0.30952381	13
méně dlouho (do 3 měsíců)	8	0.19047619	21
krátce (do měsíce) či zřídka	14	0.333333333	35
netrvaly vůbec	7	0.166666667	42
celkem	42	1,00	

Tabulka 6

Pracovně nezařazení	četnost	relativní četnost	kumulativní četnost
dlouho	8	0.380952381	8
méně dlouho (do 3 měsíců)	9	0.428571429	17
krátce (do měsíce)	3	0.142857143	20
netrvaly vůbec	1	0.047619048	21
celkem	21	1,00	

Jak jste se vyrovnával se zátěží z uvěznění?

Tabulka 7

Pracovně zařazení	četnost	relativní četnost	kumulativní četnost
dobře	15	0.272727273	15
dle možností, zvykl jsem si	15	0.272727273	30
těžce	10	0.181818182	40
pracovními a zájmovými aktivitami	5	0.090909091	45
kontaktem s rodinou	5	0.090909091	50
nedokážu posoudit	5	0.090909091	55
celkem	55	1,00	

Tabulka 8

Pracovně nezařazení	četnost	relativní četnost	kumulativní četnost
dobře	5	0.277777778	5
dle možností, zvykl jsem si	8	0.444444444	13
těžce	5	0.277777778	18
pracovními a zájmovými aktivitami	0	0	18
kontaktem s rodinou	0	0	18
nedokážu posoudit	0	0	18
celkem	18	1,00	

Jak byste popsal své první týdny po uvěznění?

Tabulka 9

Pracovně zařazení	četnost	relativní četnost	kumulativní četnost
zmatek a nervozita	16	0.301886792	16
špatné	15	0.283018868	31
depresivní	11	0.20754717	42
dobré	7	0.132075472	49
seznamování se s prostředím	4	0.075471698	53
celkem	53	1	

Tabulka 10

Pracovně nezařazení	četnost	relativní četnost	kumulativní četnost
zmatek a nervozita	6	0.272727273	6
špatné	10	0.454545455	16
depresivní	1	0.045454545	17
dobré	4	0.181818182	21
seznamování se s prostředím	1	0.045454545	22
celkem	22	1	

Jaký je podle Vás vliv práce na duševní zdraví člověka?

Tabulka 11

Pracovně zařazení	četnost	relativní četnost	kumulativní četnost
pozitivní	51	0.76119403	51
nedokážu posoudit	12	0.179104478	63
žádný	4	0.059701493	67
celkem	67	1	

Tabulka 12

Pracovně nezařazení	četnost	relativní četnost	kumulativní četnost
pozitivní	23	0.741935484	23
nedokážu posoudit	6	0.193548387	29
žádný	2	0.064516129	31
celkem	31	1	

12.2 Test dobré shody χ^2 (chí-kvadrát)

Pomocí testu dobré shody bylo provedeno testování výsledků odpovědí na klíčové otázky, aby bylo možno zjistit, které četnosti odpovědí jsou statisticky významné, či výsledky zkoumání nejsou ovlivněny náhodou.

Projevila se u Vás po Vašem uvěznění nějakým způsobem zátěž z uvěznění (vnitřní napětí, deprese, agresivita, tělesné a duševní problémy atd.)?

Tabulka 13

	Pracovně zařazení P	Pracovně zařazení O	χ^2
ano	26	33.5	1.679104
ne	41	33.5	1.679104
celkem	67		3.358209

χ^2 je menší než kritická hodnota testového kritéria $\chi_{0,05}(2) = 5,991$.

Tabulka 14

	Pracovně nezařazení P	Pracovně nezařazení O	χ^2
ano	19	15.5	0.790323
ne	12	15.5	0.790323
celkem	31		1.580645

χ^2 je menší než kritická hodnota testového kritéria $\chi_{0,05}(1) = 3,841$.

Ani u jedné skupiny odsouzených nejsou výsledky odpovědí na tuto otázku statisticky významné. Přijímáme nulovou hypotézu, tedy, že četnosti odpovědí pracovně zařazených i nezařazených odsouzených se statisticky významně neodlišují od četností očekávaných.

Co podle Vašeho mínění pomůže odsouzenému úspěšně se vyrovnat se zátěží z uvěznění?

Tabulka 15

	Pracovně zařazení P	Pracovně zařazení O	χ^2
práce	21	10.66667	10.01042
rodina	14	10.66667	1.041667
silná osobnost	10	10.66667	0.041667
kolektiv	7	10.66667	1.260417
větší volnosti	4	10.66667	4.166667
jiné	8	10.66667	0.666667
celkem	64		17.1875

χ^2 je větší než kritická hodnota testového kritéria $\chi_{0,05}(5) = 11,070$.

Tabulka 16

	Pracovně nezařazení P	Pracovně nezařazení O	χ^2
práce	10	3.666667	10.93939
rodina	4	3.666667	0.030303
silná osobnost	1	3.666667	1.939394
kolektiv	1	3.666667	1.939394
větší volnosti	0	3.666667	3.666667
jiné	6	3.666667	1.484848
celkem	22		20

χ^2 je větší než kritická hodnota testového kritéria $\chi_{0,05}(5) = 11,070$.

U této otázky jsou oba výsledky statisticky významné. Přijímáme alternativní hypotézu, tedy, že četnosti odpovědí pracovně zařazených i nezařazených odsouzených se statisticky významně odlišují od četností očekávaných.

Má podle Vás pracovní zařazení odsouzeného ve výkonu trestu výrazný vliv na jeho zvládání zátěže z uvěznění?

Tabulka 17

	Pracovně zařazení P	Pracovně zařazení O	χ^2
ano	50	22.33333	34.27363
ne	10	22.33333	6.810945
nedokážu posoudit	7	22.33333	10.52736
celkem	67		51.61194

χ^2 je větší než kritická hodnota testového kritéria $\chi_{0,05}(2) = 5,991$.

Tabulka 18

	Pracovně nezařazení P	Pracovně nezařazení O	χ^2
ano	24	10.33333	18.07527
ne	5	10.33333	2.752688
nedokážu posoudit	2	10.33333	6.72043
celkem	31		27.54839

χ^2 je větší než kritická hodnota testového kritéria $\chi_{0,05}(2) = 5,991$.

Oba výsledky statisticky významné. Přijímáme alternativní hypotézu, tedy, že četnosti odpovědí pracovně zařazených i nezařazených odsouzených se statisticky významně odlišují od četností očekávaných.

Jaký je Váš vztah k pracovnímu zařazení ve výkonu trestu odnětí svobody?

Tabulka 19

	Pracovně zařazení P	Pracovně zařazení O	χ^2
pozitivní	45	13.4	74.5194
spíše pozitivní	6	13.4	4.086567
neutrální	11	13.4	0.429851
spíše negativní	2	13.4	9.698507
negativní	3	13.4	8.071642
celkem	67		96.80597

χ^2 je větší než kritická hodnota testového kritéria $\chi_{0,05}(5) = 11,070$.

Tabulka 20

	Pracovně nezařazení P	Pracovně nezařazení O	χ^2
pozitivní	19	6.2	26.42581
spíše pozitivní	7	6.2	0.103226
neutrální	5	6.2	0.232258
spíše negativní	0	6.2	6.2
negativní	0	6.2	6.2
celkem	31		39.16129

χ^2 je větší než kritická hodnota testového kritéria $\chi_{0,05}(5) = 11,070$.

Oba výsledky statisticky významné. Přijímáme alternativní hypotézu, tedy, že četnosti odpovědí pracovně zařazených i nezařazených odsouzených se statisticky významně odlišují od četností očekávaných.

Myslíte si, že je potřebné zařazovat odsouzené ve výkonu trestu do práce?

Tabulka 21

	Pracovně zařazení P	Pracovně zařazení O	χ^2
ano	61	22.33333	66.9453
ne	2	22.33333	18.5124
nedokážu posoudit	4	22.33333	15.0498
celkem	67		100.507

χ^2 je větší než kritická hodnota testového kritéria $\chi_{0,05}(2) = 5,991$.

Tabulka 22

	Pracovně nezařazení P	Pracovně nezařazení O	χ^2
ano	24	10.33333	18.0753
ne	3	10.33333	5.2043
nedokážu posoudit	4	10.33333	3.88172
celkem	31		27.1613

χ^2 je větší než kritická hodnota testového kritéria $\chi_{0,05}(2) = 5,991$.

Oba výsledky statisticky významné. Přijímáme alternativní hypotézu, tedy, že četnosti odpovědí pracovně zařazených i nezařazených odsouzených se statisticky významně odlišují od četností očekávaných.

12.3 Test dobré shody χ^2 pro kontingenční tabulku

Jste spokojen s tím, že jste zařazen do práce/ nejste zařazen do práce?

Tabulka 23

	Pracovně zařazení	Pracovně nezařazení	celkem	$\sum \chi^2$
ano	57	6	63	39.87000481
ne	10	25	35	
celkem	67	31	98	

χ^2 je větší než kritická hodnota testového kritéria $\chi_{0,05}(1) = 3,841$.

Hodnota vypočteného výsledku je statisticky významná. Přijímáme alternativní hypotézu, tedy, že mezi pracovním zařazením odsouzených a jejich spokojeností s pracovním zařazováním, či nezařazováním je souvislost.

Jak jste spokojen s nabídkou pracovního zařazení pro vězněné?

Tabulka 24

	Pracovně zařazení	Pracovně nezařazení	celkem	$\sum \chi^2$
spokojen	44	5	49	27.15806081
nespokojen	15	24	39	
nedokážu posoudit	8	2	10	
celkem	67	31	98	

χ^2 je větší než kritická hodnota testového kritéria $\chi_{0,05}(2) = 5,991$.

Hodnota vypočteného výsledku je statisticky významná. Přijímáme alternativní hypotézu, tedy, že mezi pracovním zařazením odsouzených a jejich spokojeností s nabídkou pracovního zařazení je souvislost.

Projevila se u Vás po Vašem uvěznění nějakým způsobem zátěž z uvěznění (vnitřní napětí, deprese, agresivita, tělesné a duševní problémy atd.)?

Tabulka 25

Tabulka otázky 11A	Pracovně zařazení	Pracovně nezařazení	celkem	$\sum x^2$
ano	26	19	45	4.314544542
ne	41	12	53	
celkem	67	31	98	

x^2 je větší než kritická hodnota testového kritéria $x_{0,05}(1) = 3,841$.

Hodnota vypočteného výsledku je statisticky významná. Přijímáme alternativní hypotézu, tedy, že mezi pracovním zařazením odsouzených a výskytem zátěže z uvěznění u nich je souvislost..

Co podle Vašeho mínění pomůže odsouzenému úspěšně se vyrovnat se zátěží z uvěznění?

Tabulka 26

	Pracovně zařazení	Pracovně nezařazení	celkem	$\sum x^2$
práce	21	10	31	6.692781313
rodina	14	4	18	
silná osobnost	10	1	11	
kolektiv	7	1	8	
větší volnosti	4	0	4	
jiné	8	6	14	
celkem	64	22	86	

x^2 je větší než kritická hodnota testového kritéria $x_{0,05}(5) = 11,070$.

Hodnota vypočteného výsledku není statisticky významná. Přijímáme nulovou hypotézu, tedy, že mezi pracovním zařazením odsouzených a jejich způsobem vyrovnání se se zátěží z uvěznění není souvislost.

Má podle Vás pracovní zařazení odsouzeného ve výkonu trestu výrazný vliv na jeho zvládnání zátěže z uvěznění?

Tabulka 27

	Pracovně zařazení	Pracovně nezařazení	celkem	$\sum x^2$
ano	50	24	74	0.410481738
ne	10	5	15	
nedokážu posoudit	7	2	9	
celkem	67	31	98	

x^2 je větší než kritická hodnota testového kritéria $x_{0,05}(2) = 5,991$.

Hodnota vypočteného výsledku není statisticky významná. Přijímáme nulovou hypotézu, tedy, že mezi pracovním zařazením odsouzených a jejich názorem na vliv pracovního zařazení na zvládnání zátěže z uvěznění není souvislost.

Jaký je Váš vztah k pracovnímu zařazení ve výkonu trestu odnětí svobody?

Tabulka 28

	Pracovně zařazení	Pracovně nezařazení	celkem	$\sum x^2$
pozitivní	45	19	64	5.392635921
spíše pozitivní	6	7	13	
neutrální	11	5	16	
spíše negativní	2	0	2	
negativní	3	0	3	
celkem	67	31	98	

x^2 je větší než kritická hodnota testového kritéria $x_{0,05}(4) = 9,488$.

Hodnota vypočteného výsledku není statisticky významná. Přijímáme nulovou hypotézu, tedy, že mezi pracovním zařazením odsouzených a jejich vztah k pracovnímu zařazení ve výkonu trestu odnětí svobody není souvislost.

Myslíte si, že je potřebné zařazovat odsouzené ve výkonu trestu do práce?

Tabulka 29

	Pracovně zařazení	Pracovně nezařazení	celkem	$\sum x^2$
ano	61	24	85	
ne	2	3	5	
nedokážu posoudit	4	4	8	
celkem	67	31	98	3.562071993

x^2 je větší než kritická hodnota testového kritéria $x_{0,05}(2) = 5,991$.

Hodnota vypočteného výsledku není statisticky významná. Přijímáme nulovou hypotézu, tedy, že mezi pracovním zařazením odsouzených a jejich názorem na potřebu zařazovat odsouzené ve výkonu trestu do práce není souvislost.

13 DISKUSE

V rámci diskuse se vyjadřuji k některým zjištěným výsledkům a rozvádím osvětlení jejich významu.

Jak již bylo uvedeno dříve, odsouzení z Vazební věznice Olomouc jsou všichni pracovní zařazeni, kdežto kontrolní skupina odsouzených z Věznice Kuřim pracovní zařazena není. Již tento samotný fakt dával tušit, že mezi četnostmi odpovědí odsouzených na jednotlivé otázky dotazníku budou panovat rozdíly ovlivněné právě jejich pracovním zařazením, respektive nezařazením.

Tento předpoklad se v mnohých ohledech potvrdil i v rámci výsledků výzkumného šetření, avšak u některých otázek dotazníku panovala mezi odsouzenými vzácná shoda, nehledě na to, zda pracovní zařazení jsou či nejsou.

Rozdílné četnosti odpovědí u pracovní zařazených a pracovní nezařazených byly zaznamenány hlavně u těchto otázek:

Jste spokojen s tím, že jste zařazen do práce/ nejste zařazen do práce?

Jak jste spokojen s nabídkou pracovního zařazení pro vězněné?

Projevila se u Vás po Vašem uvěznění nějakým způsobem zátěž z uvěznění (vnitřní napětí, deprese, agresivita, tělesné a duševní problémy atd.)?

Z toho vyplývá, že existuje jak rozdílná míra spokojenosti s faktem, zda jsou odsouzení ve výkonu trestu pracovní zařazení či nezařazení, tak i rozdílná míra spokojenosti s nabídkou pracovního zařazení pro odsouzené ve výkonu trestu odnětí svobody. Samostatnou kapitolou je rozdílná četnost odpovědí respondentů na otázku týkající se výskytu zátěže z uvěznění u odsouzených, ze které vyplynulo, že u odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody, kteří nejsou pracovní zařazení se ve zvýšené míře projevily nějakým způsobem příznaky zátěže z uvěznění, zatímco u odsouzených pracovní zařazených v takové míře zaznamenány nebyly.

Shoda v četnostech odpovědí obou sledovaných skupin odsouzených se projevila v odpovědích na tyto otázky:

Co podle Vašeho mínění pomůže odsouzenému úspěšně se vyrovnat se zátěží z uvěznění?

Má podle Vás pracovní zařazení odsouzeného ve výkonu trestu výrazný vliv na jeho zvládnání zátěže z uvěznění?

Jaký je Váš vztah k pracovnímu zařazení ve výkonu trestu odnětí svobody?

Myslíte si, že je potřebné zařazovat odsouzené ve výkonu trestu do práce?

Jaký je podle Vás vliv práce na duševní zdraví člověka?

V případě četností odpovědí na tyto otázky dotazníku se odsouzení neohledně na svoje pracovní zařazení respektive nezařazení shodli. Shoda byla vyzorována jak v odpovědích na otevřenou otázku zjišťující co podle názoru respondentů pomůže odsouzenému úspěšně se vyrovnat se zátěží z uvěznění, tak i v odpovědích na otázky věnující se vlivu pracovního zařazení ve výkonu trestu odnětí svobody na jeho zvládnání zátěže z uvěznění. U obou sledovaných skupin odsouzených byla zjištěna i velmi podobná četnost odpovědí na otázky týkající se vztahu respondentů k pracovnímu zařazení ve výkonu trestu odnětí svobody, názoru na potřebu zařazovat odsouzené ve výkonu trestu do práce a názoru na vliv práce na duševní zdraví člověka.

14 SHRNU TÍ VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

Výzkumným šetřením provedeným za účasti 98 odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody v odděleních s dozorem Vazební věznice Olomouc a Věznice Kuřim bylo zjištěno, že odsouzení ve výkonu trestu si uvědomují pozitivní přínos práce na duševní zdraví člověka. Zjištěna byla také spokojenost s pracovním zařazením a nabídkou pracovního zařazení u odsouzených, kteří pracovním zařazením jsou a naopak nespokojenost se situací u odsouzených pracovním nezařazených. Velmi zajímavým výsledkem je četnost odpovědí na otázku, jaký je vztah odsouzených k pracovnímu zařazení ve výkonu trestu odnětí svobody, neboť valná většina respondentů uvedla možnost „pozitivní“. Najít odpověď na tuto otázku bylo dílčím cílem mého výzkumného šetření a ten byl tedy splněn.

Avšak výsledkem, který považuji za nejzásadnější výstup výzkumného šetření pro účely praktické části mé diplomové práce, je skutečnost, že byla statisticky prokázána souvislost mezi výskytem příznaků zátěže z uvěznění a pracovním zařazením odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody.

Na základě zjištěných výsledků odpovědí na otázky dotazníku přijímám alternativní hypotézu: **„Mezi pracovním zařazením osob ve výkonu trestu odnětí svobody a jejich zvládáním zátěže z uvěznění je závislost.“**

Výsledky tohoto výzkumného šetření jsou jednak velmi dobře využitelné v penitenciární praxi, přinášejí však ale i mnohé podněty k zamyšlení nad možnostmi zlepšení současné situace v zaměstnávání odsouzených a tím i k optimalizaci podmínek výkonu trestu odnětí svobody. Současná situace v zaměstnávání odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody je sice lepší než v letech minulých, ale i tak lze říci, že existují v tomto směru rezervy, které by bylo velmi vhodné odstranit.

Cíle této práce byly splněny v celém svém rozsahu.

ZÁVĚR

Při zpracování své diplomové práce jsem byl veden svým osobním zájmem o danou problematiku. Vězeňství a uplatňování výkonu trestu odnětí svobody mne fascinuje snad pro onu neznámost a nepřístupnost vězeňského prostředí. Snažil jsem se tedy proniknout tomuto tématu pod povrch a získat informace, kterými běžný laik nedisponuje.

V teoretické části jsem s pomocí odborné literatury a legislativních předpisů vytvořil přehledný náhled na zaměstnávání odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody hned z několika úhlů pohledu. Na stránkách této práce byl předložen jak legislativní rámec zaměstnávání odsouzených, tak i pohled do historie pracovního zařazování vězňů. Následně se práce věnovala statistickým číslům českého vězeňství posledních let, pedagogicko psychologickým aspektům práce, uplatňování pracovního zařazení v rámci programů zacházení i ekonomickým specifikům zaměstnávání odsouzených.

Praktickou část diplomové práce jsem věnoval výzkumnému šetření vztahu vězněných osob a jejich zvládání zátěže z uvěznění. Tohoto výzkumného se šetření zúčastnilo 98 odsouzených z Vazební věznice Olomouc a Věznice Kuřim umístěných v odděleních pro výkon trestu odnětí svobody s dozorem. Formu výzkumu jsem si zvolil kvantitativní, neboť jsem si chtěl pomocí statistického zpracování získaných dat otestovat svou vlastní hypotézu, kterou jsem si pro danou problematiku vytvořil.

Při zpracování výzkumného šetření jsem vycházel zvláště z publikací Musila, Musilové, Chrásky a studijních materiálů Hrbáčkové a Chudého.

Jako cíl této práce jsem si zvolil hlubší vhled do problematiky zaměstnanosti osob ve výkonu trestu odnětí svobody a vztahu zaměstnávání těchto osob a jejich zvládání zátěže z uvěznění. Tyto cíle byly beze zbytku splněny.

Závěrem bych rád podotkl, že realizace této práce a kontakt s vězeňským prostředím pro mne byla velmi zajímavá, přínosná a téměř až neocenitelná zkušenost, která s sebou přinesla spoustu nových a cenných poznatků.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] BAJCURA, L. Práva vězně – Od vazby po propuštění z trestu odnětí svobody. Praha: GRADA Publishing, spol. s r. o., 1999. ISBN 80-7169-555-6.
- [2] ČERNÍKOVÁ, V.;SEDLÁČEK, V. Základy penologie pro policisty. Praha: Policejní akademie České republiky, Vydavatelství PAČR, 2002. ISBN 80-7251-104-1.
- [3] Evropská vězeňská pravidla – Doporučení Rec (2006) 2 Výboru ministrů členským státům Rady Evropy k Evropským vězeňským pravidlům, Příloha časopisu České vězeňství 1/2006, ISSN 1213-9297.
- [4] FISCHER, S. Etopedie v penitenciární praxi. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, 2006. ISBN 80-7044-722-9.
- [5] HÁLA, J. *Teorie a praxe vězeňství II : optimalizace výkonu trestu odnětí svobody.* České Budějovice : Jihočeská univerzita, 1999. ISBN: 80-7040-376-4.
- [6] HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství.* České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2006. ISBN 80-86708-30-6.
- [7] JANÁK, D., KÝR, A., Nástin vývoje československého vězeňství v letech 1948 - 1989. *Historická penologie: Časopis pro historickou penologii*, 2004, roč. 2., č. 5, s. 1-4. Dostupný z WWW: <<http://institut.vscr.cz/kategorie/?k=Literatura&o=0&p=150>>.
- [8] KAFKOVÁ, A. Tradiční vězeňská práce - lepení „pytlíků“. *Historická penologie : Časopis pro historickou penologii*. 2004, roč. 2., č. 2, s. 12-14. Dostupný z WWW: <<http://institut.vscr.cz/kategorie/?k=Literatura&o=0&p=150>>.
- [9] Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015. Praha: Vězeňská služba ČR, Generální ředitelství, 2005. 30 s.
- [10] KOŽÍŠEK, L. *Zaměstnávání odsouzených v České republice a sociální důsledky.* Brno: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. Institut mezioborových studií Brno, 2008. 50 s., 3 s. příloh. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Mgr. Zdeňka Vaňková.
- [11] KRAUS, B. *Sociální aspekty výchovy.* Hradec Králové: Gaudeamus, 1999. ISBN: 80-7041-135-X.

- [12] KÝR, A., KAFKOVÁ, A., Věznice Valdice v historii českého vězeňství. *Historická penologie: Časopis pro historickou penologii*, 2007, roč. 5., č. 1, s. 1-14. Dostupný z WWW: <<http://institut.vscr.cz/kategorie/?k=Literatura&o=0&p=150>>.
- [13] KÝR, A. Památník Pankrác. *Historická penologie : Časopis pro historickou penologii*. 2003, roč. 1., č. 1, s. 3-14. Dostupný z WWW: <<http://institut.vscr.cz/kategorie/?k=Literatura&o=0&p=150>>.
- [14] KÝR, A. Typologie historických vězeňských zařízení. *Historická penologie : Časopis pro historickou penologii*. 2005, roč. 3., č. 1, s. 1-6. Dostupný z WWW: <<http://institut.vscr.cz/kategorie/?k=Literatura&o=0&p=150>>.
- [15] MAREŠOVÁ, A., KOTULAN, P., MARTINKOVÁ, M. *Sonda do problematiky osob v ČR poprvé trestně stíhaných a poprvé vězněných*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004. ISBN 80-7338-034-X.
- [16] MAŘÁDEK, V. *Vězeňství*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2005. ISBN 80-7368-002-5.
- [17] MUSIL, J.V. *Pedagogická psychologie*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati, 2005. ISBN 80-7318-291-2.
- [18] MUSIL, J.V. *Sociální psychologie*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati, 2005. ISBN 80-7318-292-0.
- [19] MUSIL, J. V. *Speciální psychologie*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1999. ISBN 80-244-008-1.
- [20] MUSILOVÁ, M., MUSIL, J.V. *Asistentská praxe: cvičebnice a metodické vademékum*. Olomouc: VUP, 2001. ISBN 80-224-0297-1.
- [21] Nařízení vlády č. 365/1999 Sb., o výši a podmínkách odměňování odsouzených osob zařazených do zaměstnání ve výkonu trestu odnětí svobody, ve znění nařízení vlády č. 414/2000 Sb.
- [22] SOCHŮREK, J. *Kapitoly z penologie II. díl – Teorie a praxe zacházení s vězněnými*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007. ISBN 978-80-7372-204-3.

- [23] Statistické ročenky VS ČR 1996 – 2007 [online]. [cit. 2009-04-03]. Dostupné z WWW: <http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=25>.
- [24] Ústavní zákon č. 2/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb., kterým se vyhláší LISTINA ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součást ústavního pořádku České republiky.
- [25] Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody.
- [26] Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů.
- [27] Zaměstnanost a nezaměstnanost v ČR podle výsledků VŠPS - časové řady [online]. [cit. 2009-04-03]. Dostupné z WWW: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/zam_cr>.

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1	str. 69
Tabulka č. 2	str. 69
Tabulka č. 3	str. 69
Tabulka č. 4	str. 70
Tabulka č. 5	str. 70
Tabulka č. 6	str. 70
Tabulka č. 7	str. 71
Tabulka č. 8	str. 71
Tabulka č. 9	str. 71
Tabulka č. 10	str. 72
Tabulka č. 11	str. 72
Tabulka č. 12	str. 73
Tabulka č. 13	str. 73
Tabulka č. 14	str. 73
Tabulka č. 15	str. 74
Tabulka č. 16	str. 74
Tabulka č. 17	str. 75
Tabulka č. 18	str. 75
Tabulka č. 19	str. 76
Tabulka č. 20	str. 76
Tabulka č. 21	str. 77
Tabulka č. 22	str. 77
Tabulka č. 23	str. 78
Tabulka č. 24	str. 78

Tabulka č. 25	str. 79
Tabulka č. 26	str. 79
Tabulka č. 27	str. 80
Tabulka č. 28	str. 80
Tabulka č. 29	str. 81

SEZNAM PŘÍLOH

- P I Body Evropských vězeňských pravidel věnující se práci vězňů
- P II Vývoj stavu počtu odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody za uplynulých 20 let
- P III Grafy vývoje počtu odsouzených ve výkonu trestu v letech 1989 – 2007 rozdělených dle pohlaví
- P IV Zaměstnávání odsouzených – srovnávací grafy
- P V Srovnání průměrné míry obecné zaměstnanosti 15 – 64letých a průměrné míry zaměstnanosti odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody v % v letech 1996 – 2007
- P VI Nařízení vlády č. 365/1999 Sb.
- P VII Kam plynou peníze, které odsouzený vydělá
- P VIII Dotazník

PŘÍLOHA P I: BODY EVROPSKÝCH VĚZEŇSKÝCH PRAVIDEL VĚNUJÍCÍ SE PRÁCI VĚZŇŮ

Práce

- 26.1 Práce vězňů musí být považována za pozitivní prvek vězeňského režimu a nikdy nesmí být používána jako trest.
- 26.2 Vězeňská správa musí usilovat o zajištění užitečné práce v dostatečném rozsahu.
- 26.3 Práce musí mít pokud možno takovou povahu, aby udržovala nebo zvyšovala schopnost vězňů si po propuštění vydělávat na obvyklé živobytí.
- 26.4 V souladu s pravidlem č. 13 nesmí při přidělování druhu práce docházet k diskriminaci podle pohlaví.
- 26.5 Vězňům, kterým by to prospělo, zejména pak mladým vězňům, je nutno poskytovat práci, jejíž součástí je odborný výcvik.
- 26.6 V rámci podmínek odpovídajících racionálnímu výběru práce, možnostem vězeňské správy a požadavkům na pořádek a disciplínu ve vězeňských ústavech by vězni měli mít možnost si zvolit druh práce, kterou chtějí vykonávat.
- 26.7 Organizace a metody práce ve vězeňských ústavech se musí způsobem organizace a metodami co nejvíce podobat obdobné práci ve společnosti mimo vězení, aby se vězni připravili na podmínky normálního života v zaměstnání na svobodě.
- 26.8 Přestože snaha o finanční zisk z výrobní činnosti ve vězeňských ústavech může znamenat cenný přínos pro zvyšování kvality a relevance výcviku, zájmy vězňů nesmí být tomuto účelu podřízeny.
- 26.9 Práci pro vězně zajistí vězeňská správa buď ve svých vlastních prostorách nebo ve spolupráci se soukromými podnikateli uvnitř nebo vně vězeňského ústavu.
- 26.10 Ve všech takových případech musí být za práci vězňů vyplacena odpovídající mzda.
- 26.11 Vězni musí mít možnost vydat alespoň část svých výdělků za povolené předměty osobní spotřeby a část svých výdělků zasílat svým rodinám.
- 26.12 Vězni by měli být motivováni, aby část svých výdělků ukládali jako úspory, které jim budou vyplaceny v okamžiku jejich propuštění na svobodu, nebo které mohou být použity pro jiné povolené účely.

- 26.13 Vězni musí být dostatečně chráněni zavedenými předpisy týkajícími se bezpečnosti a ochrany zdraví při práci, které musí odpovídat podmínkám, v nichž pracují občané na svobodě.
- 26.14 Je třeba přijmout opatření zabezpečující odškodnění vězňů v případě pracovního úrazu nebo nemoci z povolání, a to za stejných podmínek, jaké jsou stanoveny v národní legislativě pro občany pracující na svobodě.
- 26.15 Maximální počet denních a týdenních pracovních hodin vězňů se stanoví v souladu s místními předpisy nebo zvyklostmi při zaměstnávání pracovníků na svobodě.
- 26.16 Vězni musí mít v týdnu nejméně jeden den pracovního klidu a dostatečný čas pro vlastní vzdělávání a jiné činnosti.
- 26.17 Pokud je to možné, budou pracující vězni pojištěni v rámci státního systému sociálního zabezpečení.

Cíle režimu pro odsouzené

- 102.1 Kromě pravidel, která se vztahují na všechny vězně, musí být režim pro odsouzené vězně vytvořen tak, aby jim umožnil vést odpovědný život bez zločinnosti.
- 102.2 Uvěznění je v důsledku odnětí svobody trestem samo o sobě a režim pro odsouzené vězně tudíž nesmí zhoršovat utrpení, které je dáno samotnou podstatou uvěznění.

Realizace režimu pro odsouzené vězně

- 103.1 Režim pro odsouzené vězně musí být zahájen co nejdříve po přijetí osoby do věznice se statutem odsouzeného vězně, pokud již nebyl zahájen dříve.
- 103.2 Co možná nejdříve po příjmu musí být u odsouzených vězňů vypracovány zprávy týkající se jejich osobní situace, plánů výkonu trestu navrhovaných pro každého z nich i strategie přípravy na jejich propuštění.
- 103.3 Odsouzení vězni budou motivováni k tomu, aby se podíleli na vypracování svých individuálních plánů pro výkon trestu.
- 103.4 Pokud je to možné, musí tyto plány zahrnovat následující:

- a) práci
- b) vzdělávání
- c) další činnosti
- d) přípravu na propuštění

103.5 součástí režimu pro odsouzené vězně mohou být také sociální práce, lékařská a psychologická péče.

103.6 Nedílnou součástí celkového režimu pro odsouzené vězně musí být i systém propustek z vězení.

103.7 Pokud s tím vězeň souhlasí, může být zařazen do programu restorativní justice a odčinění svých trestných činů.

103.8 Je nutno věnovat zvláštní pozornost zajištění vhodných plánů pro výkon trestu a režimů pro doživotně odsouzené a jiné vězně s dlouhodobými tresty.

Práce vykonávaná odsouzenými vězni

105.1 Program systematické práce musí přispívat k plnění cílů režimu pro odsouzené vězně.

105.2 Od odsouzených vězňů, kteří ještě nedosáhli běžného důchodového věku, se může požadovat práce, za předpokladu jejich tělesné i duševní způsobilosti, o které rozhodne lékař.

105.3 Pokud se od odsouzených vězňů požaduje práce, musí podmínky takové práce odpovídat normám i kontrolním mechanismům, které se uplatňují ve svobodné společnosti.

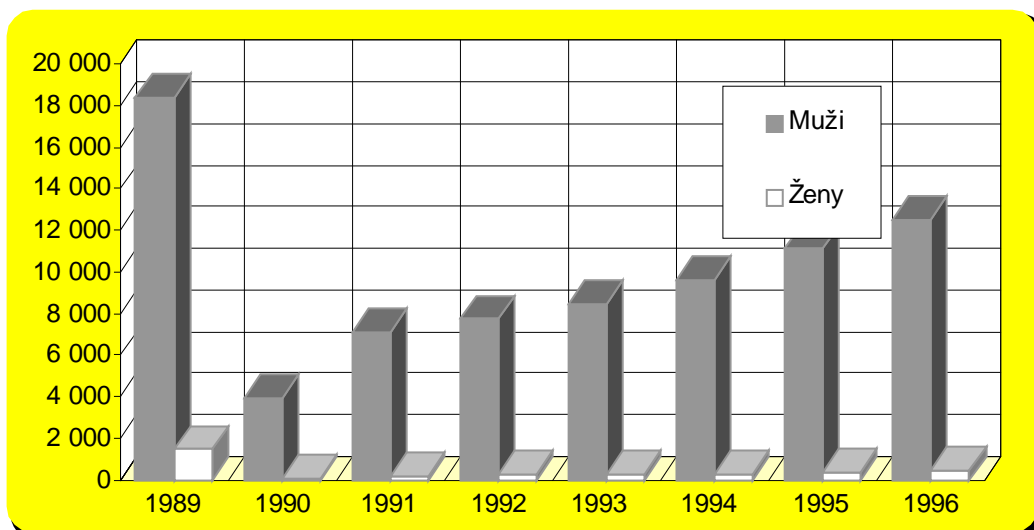
105.4 Pokud se odsouzení vězni účastní v pracovní době vzdělávacích nebo jiných programů v rámci svého naplánovaného režimu, získají finanční odměnu stejně jako kdyby vykonávali práci.

105.5 Část výtěžku odsouzených vězňů, nebo úspory z výtěžku mohou být použity pro účely odškodnění, pokud to nařídí soud a pokud s tím daný vězeň souhlasí.

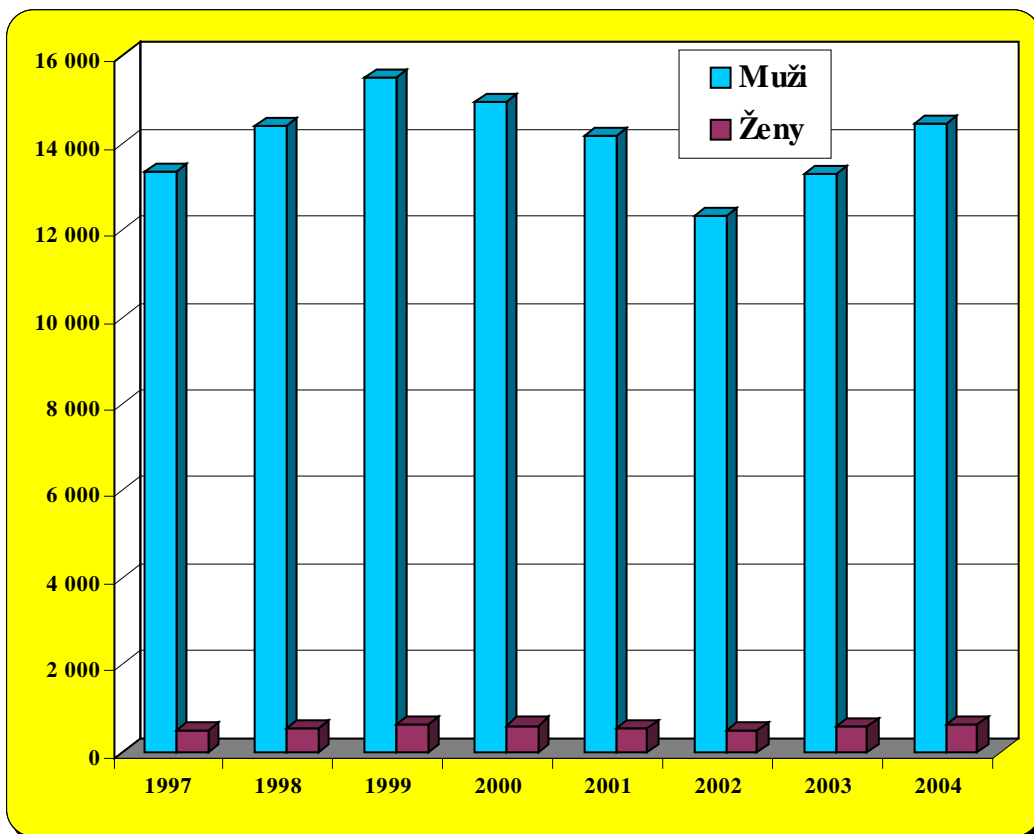
**PŘÍLOHA P II: VÝVOJ STAVU POČTU ODSOUZENÝCH VE
VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY ZA UPLYNULÝCH 20 LET**

PŘÍLOHA P III: GRAFY VÝVOJE POČTU ODSOUZENÝCH VE VÝKONU TRESTU V LETECH 1989 – 2007 ROZDĚLENÝCH DLE POHLAVÍ

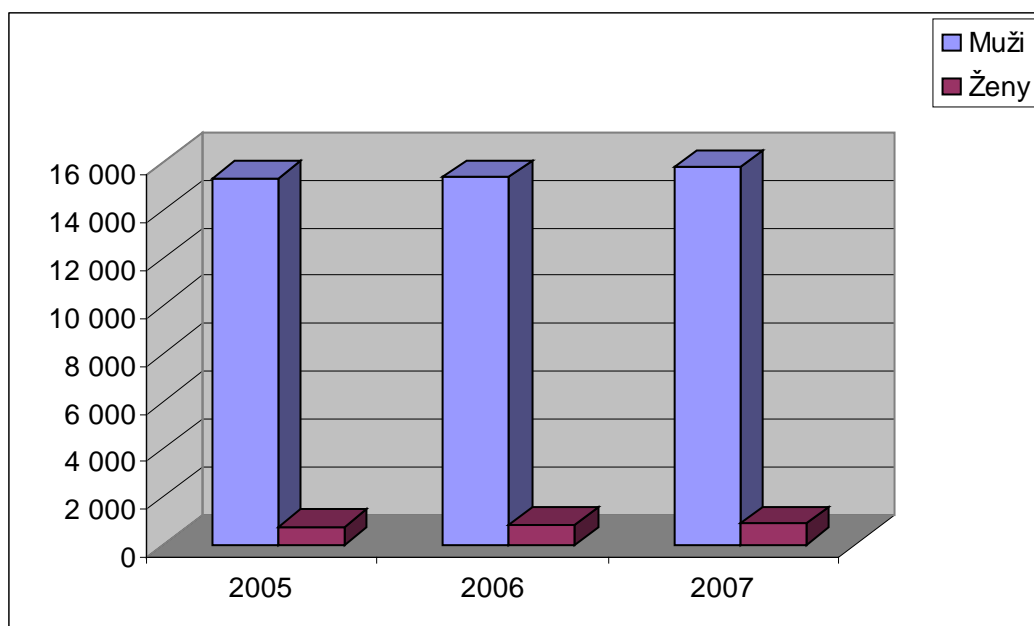
Graf vývoje počtu odsouzených ve výkonu trestu 1989 – 1996 rozdělených dle pohlaví

Graf vývoje počtu odsouzených ve výkonu trestu 1997 – 2004 rozdělených dle pohlaví

Graf vývoje počtu odsouzených ve výkonu trestu 2005 – 2007 rozdělených dle pohlaví

**PŘÍLOHA P IV: ZAMĚSTNÁVÁNÍ ODSOUZENÝCH – SROVNÁVACÍ
GRAFY**

**PŘÍLOHA P V: SROVNÁNÍ PRŮMĚRNÉ MÍRY OBECNÉ
ZAMĚSTNANOSTI 15 – 64LETÝCH A PRŮMĚRNÉ MÍRY
ZAMĚSTNANOSTI ODSOUZENÝCH VE VÝKONU TRESTU
ODNĚTÍ SVOBODY V % V LETECH 1996 – 2007**

PŘÍLOHA P VI: NAŘÍZENÍ VLÁDY Č. 365/1999 SB.

365/1999 Sb.

NAŘÍZENÍ

VLÁDY

ze dne 22. prosince 1999

o výši a podmínkách odměňování odsouzených osob zařazených do zaměstnání ve výkonu trestu odnětí

svobody

Změna: 414/2000 Sb.

Změna: 414/2000 Sb. (část)

Změna: 171/2008 Sb.

Vláda nařizuje podle § 33 odst. 1 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů:

§ 1

Pracovní odměna odsouzeného

(4) Pracovní odměna odsouzeného zařazeného do zaměstnání ve výkonu trestu odnětí svobody (dále jen "odměna") je souhrnem základní složky odměny, odměny za práci přesčas, příplatků a ohodnocení pracovního výkonu podle tohoto nařízení.

(5) Výši odměny stanoví odsouzenému věznice v závislosti na množství a kvalitě odvedené práce.

(6) Odměna je splatná pozadu za měsíční období, a to nejpozději v následujícím kalendářním měsíci. Plátcem odměny je věznice.

§ 2

Základní složka odměny

(1) Pokud není dále stanoveno jinak, přísluší odsouzenému podle druhu jím vykonávané práce základní složka odměny

d) v I. skupině, jedná-li se o práci, pro jejíž výkon není potřebná odborná kvalifikace,

e) ve II. skupině, jedná-li se o práci, pro jejíž výkon je potřebné vyučení v oboru nebo jiná odborná kvalifikace,

c) ve III. skupině, jedná-li se o samostatný výkon zvláště náročných a specializovaných prací

vyžadujících zpravidla vyšší než úplné střední vzdělání nebo vyšší než úplné střední odborné vzdělání.

(2) Výše základní složky odměny činí

d) v I. skupině částku 4 500 Kč,

e) ve II. skupině částku o polovinu vyšší než v I. skupině,

f) ve III. skupině částku ve výši dvojnásobku základní složky odměny v I. skupině.

(3) Při jiné délce stanovené týdenní pracovní doby než 40 hodin se výše základní složky odměny uvedená v odstavci 2 úměrně upraví podle délky týdenní pracovní doby.

(4) Odsouzenému, který neodpracuje v měsíci všechny pracovní směny, přísluší základní složka odměny ve výši odpovídající odpracované době.

(5) Odsouzenému zařazenému do práce v rámci vlastní výroby nebo podnikatelské činnosti věznice nebo na základě smlouvy mezi věznicí a jiným subjektem vykonávajícím podnikatelskou činnost může věznice přiznat základní složku odměny vyšší, než by mu jinak příslušela podle odstavce 2. Pokud odsouzený vykonává práci, pro kterou jsou stanoveny normy spotřeby práce, může mu věznice přiznat základní složku odměny v závislosti na míře plnění těchto norem; norma musí být stanovena tak, aby při jejím splnění v rámci pracovní doby takto přiznaná výše základní složky odměny nebyla nižší než výše základní složky odměny, která by odsouzenému jinak příslušela podle odstavce 2.

(6) Odvede-li odsouzený zaviněně vadnou práci nebo vadnou práci zmetek (vadný výrobek), nepřísluší mu za tuto práci odměna. Lze-li vadnou práci napravit nebo vadný výrobek opravit a provede-li odsouzený opravu sám, přísluší mu odměna za práci nebo odměna za práci na tomto výrobku, nikoliv však odměna za provedení opravy. Jestliže odsouzený vadnou práci nebo vadný výrobek nezavinil, přísluší mu odměna jako za práci bezvadnou.

(7) Neplní-li odsouzený zaviněně uložené pracovní úkoly, věznice mu přiznanou základní složku odměny za tuto dobu úměrně sníží; pokud je odsouzený zaměstnán u jiného subjektu, 1) může mu věznice takto snížit základní složku odměny na základě návrhu tohoto subjektu.

§ 3

Odměna za práci přesčas

Za každou odpracovanou hodinu práce přesčas 2) přísluší odsouzenému část základní složky odměny a ohodnocení pracovního výkonu (§ 7 odst. 1) připadající na jednu hodinu práce bez práce přesčas v kalendářním měsíci, ve kterém odsouzený práci přesčas konal, a příplatek ve výši 25 % částky základní složky odměny připadající na jednu hodinu práce bez práce přesčas, a jde-li o práci přesčas ve dnech nepřetržitého odpočinku odsouzeného v týdnu, ve výši 50 % této částky.

§ 4

Příplatek za práci ve svátek

Za každou odpracovanou hodinu ve svátek přísluší odsouzenému příplatek ve výši 100 % částky základní složky odměny připadající na jednu hodinu práce bez práce přesčas v kalendářním měsíci, ve kterém odsouzený práci ve svátek konal.

§ 5

Příplatek za práci v noci

Za práci v noci náleží odsouzenému pracovní odměna a příplatek ve výši 10 % ze součtu základní složky odměny a ohodnocení pracovního výkonu, nejméně však ve výši 6,50 Kč za hodinu.

§ 6

Příplatek za práci ve ztíženém pracovním prostředí

(1) Odsouzenému, který vykonává práci na základě smlouvy mezi věznicí a podnikatelským subjektem 3), náleží příplatek za práci ve ztíženém pracovním prostředí ve výši, v jaké jej podnikatelský subjekt vyplácí svým zaměstnancům 4).

(2) Odsouzenému, který je zařazen do práce v jiných případech než uvedených v odstavci 1, náleží příplatek za práci ve ztíženém pracovním prostředí ve stejném rozsahu, v jakém je poskytován zaměstnancům ve veřejných službách a správě podle jiného právního předpisu 5).

§ 7

Ohodnocení pracovního výkonu

(1) Za vyšší pracovní výkon v požadované kvalitě nebo za řízení určitého svěřeného úseku práce nebo osob lze odsouzenému

a) kterému byla stanovena základní složka odměny v I. nebo II. skupině, přiznat měsíčně ohodnocení pracovního výkonu až do výše 20 % základní složky odměny, a odsouzenému, kterému byla stanovena základní složka odměny ve III. skupině, až do výše 50 % základní složky odměny,

b) odměňovanému podle § 2 odst. 5 přiznat ohodnocení pracovního výkonu až do výše 50 % základní složky odměny.

(2) Ohodnocení pracovního výkonu lze poprvé přiznat po uplynutí dvou měsíců od zařazení odsouzeného do práce. V odůvodněných případech může věznice přiznat

odsouzenému
pracovního výkonu před uplynutím této lhůty.

ohodnocení

§ 8

Pravidla pro zařazování prací do jednotlivých skupin, určení základní složky odměny podle § 2 odst. 1 a 5 a pravidla pro ohodnocení pracovního výkonu podle § 7 odst. 1 stanoví Vězeňská služba České republiky vnitřním předpisem.

§ 9

Zrušovací ustanovení

Zrušuje se nařízení vlády č. 91/1997 Sb., o výši a podmínkách odměňování odsouzených osob zařazených do zaměstnání ve výkonu trestu odnětí svobody.

§ 10

Toto nařízení nabývá účinnosti dnem 1. ledna 2000.

Předseda vlády:

Ing. Zeman v. r.

Ministr spravedlnosti:

JUDr. Motejl v. r.

1) § 30 odst. 1 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění zákona č. 359/1999 Sb.

2) § 96 zákoníku práce.

3) § 30 odst. 2 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů.

- 4) § 7 nařízení vlády č. 567/2006 Sb., o minimální mzdě, o nejnižších úrovních zaručené mzdy, o vymezení ztíženého pracovního prostředí a o výši příplatku ke mzdě za práci ve ztíženém pracovním prostředí.
- 5) § 7 odst. 1 nařízení vlády č. 564/2006 Sb., o platových poměrech zaměstnanců ve veřejných službách a správě.

PŘÍLOHA P VII: KAM PLYNOU PENÍZE, KTERÉ ODSOUZENÝ VYDĚLÁ

Bajcura (1999, str. 108) uveřejnil ve své knize „Od vazby po propuštění z trestu odnětí svobody“ i rozepsaný výpočet srážek z odměny za práci odsouzeného.

I. „Od hrubé mzdy se odečítá:

- pojistné na sociální zabezpečení a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti*
- pojistné na všeobecné zdravotní pojištění*
- záloha na daň z příjmů*

II. Čistá mzda se dále dělí na:

- a) tzv. redukovanou odměnu (zkratka „R.O.“)*
- b) ohodnocení pracovního výkonu, čili na „prémie“ (označíme si je „P“), které mohou činit až 20% základní mzdy*

III. Z redukované odměny se provádějí srážky

1) u odsouzených s vyživovací povinností:

- a) na výživné nezaopatřených dětí – až do 30% R.O., na každé dítě stejná částka, ne výše než 700 Kč na jedno dítě*
- b) na úhradu nákladů výkonu vazby a trestu – 48% R.O. plus 10% P*
- c) na pohledávky mimo VS (peněžitý trest, dluhy) – 5% R.O. a 10% P*
- d) na škodu způsobenou VS, nebo náklady výkonu vazby a trestu – 7%*

2) u odsouzených bez vyživovací povinnosti

- a) na úhradu nákladů výkonu vazby a trestu – 58%*
- b) na úhradu dalších srážek – 7%*
- c) na peněžitý trest, dluhy apod. – 18%*

*d) na škodu způsobenou VS, nebo náklady výkonu
vazby a trestu – 7%*

Odsouzený, který nemá dluhy, ani nebyl ve vazbě, je na tom nejlépe, většina jeho čistého příjmu putuje na konto úložného. Bude mít do začátku.“

PŘÍLOHA P VIII: DOTAZNÍK

1) **Jak se aktuálně cítíte?**

velmi dobře – dobře – průměrně – špatně – velmi špatně

2) **Cítíte se být psychicky odolnou osobností?**

ano – ne – nedokážu posoudit

3) **Jaké jsou vaše zájmy a koníčky?**

.....
.....
.....

4) **Jaké je vaše vzdělání, pracovní kvalifikace?**

.....
.....
.....

5) A) **Jste v rámci výkonu trestu odnětí svobody pracovní zařazený?**

stále – příležitostně – nezařazený

B) **Jste spokojen s tím, že jste zařazen do práce/ nejste zařazen do práce?**

ano – ne

C) **Jakou pracovní činnost vykonáváte ve VTOS, případně jakou činnost vykonáváte pokud nejste pracovní zařazený ve VTOS?**

.....
.....
.....

D) **Využíváte při pracovním zařazení ve VTOS svou původní pracovní kvalifikaci?**

ano – ne – nejsem pracovní zařazený

6) **Jak jste spokojen s nabídkou pracovního zařazení pro vězněné?**

.....
.....
.....

7) **Co pro Vás pracovní zařazení ve výkonu trestu odnětí svobody znamená?**

- a) zahnání nudy, stereotypu
- b) příležitost ke splácení dluhů
- c) příležitost získat finanční odměnu
- d) příležitost získat kázeňskou odměnu, pozitivní hodnocení
- e) osvojení si pracovních návyků a dovedností
- f) jiné (napíšte prosím jaké)
- g) nejsem pracovníně zařazený

8) **Jakou práci jste vykonával na svobodě?**

.....
.....
.....

9) **Byl jste před nástupem do výkonu trestu odnětí svobody ve vazbě?**

ano – ne

10) **Jste ve výkonu trestu odnětí svobody poprvé?**

ano – ne

11) **A) Projevila se u Vás po Vašem uvěznění nějakým způsobem zátěž z uvěznění (vnitřní napětí, deprese, agresivita, tělesné a duševní problémy atd.)?**

ano – ne

B) Jak dlouho trvaly ve Vašem případě průvodní znaky zátěže z uvěznění?

.....
.....
.....

C) Jak jste se vyrovnával se zátěží z uvěznění?

.....
.....
.....

12) **Co podle Vašeho mínění pomůže odsouzenému úspěšně se vyrovnat se zátěží z uvěznění?**

.....

.....
.....

13) **Má podle Vás pracovní zařazení odsouzeného ve výkonu trestu výrazný vliv na jeho zvládnání zátěže z uvěznění?**

ano – ne – nedokážu posoudit

14) **Jak byste popsal své první týdny po uvěznění?**

.....
.....
.....

15) **Jaký je Váš vztah k pracovnímu zařazení ve výkonu trestu odnětí svobody?**

pozitivní - spíše pozitivní – neutrální – spíše negativní – negativní

16) **Myslíte si, že uchování pracovních návyků během výkonu trestu odnětí svobody vám přispěje k Vaší lepší adaptaci na podmínky zaměstnání po propuštění na svobodu?**

ano – ne – nedokážu posoudit

17) **Poskytuje vám pracovní zařazení ve výkonu trestu nějaké osobní uspokojení? Jaké?**

.....
.....
.....

18) **Myslíte si, že je potřebné zařazovat odsouzené ve výkonu trestu do práce?**

ano – ne – nedokážu posoudit

19) **Jaký je podle Vás vliv práce na duševní zdraví člověka?**

.....
.....
.....

20) **Bylo by pro Vás lákavější být ve výkonu trestu odnětí svobody zařazený do práce nebo nezaměstnaný?**

zaměstnaný – nezaměstnaný – nedokážu posoudit

21) **Cítíte se být spíše aktivním nebo pasivním typem člověka?**

aktivní typ – pasivní typ – nedokážu posoudit

22) **Pokud tomu již tak není, přál byste si vykonávat přidělenou pracovní činnost mimo areál věznice?**

ano – ne – nedokážu posoudit

23) **Jaký druh práce by vás ve výkonu trestu odnětí svobody dokázal bavit?**

manuální práce mechanická – manuální práce s důrazem na soustředění – manuální práce tvořivá - duševní práce – umělecká činnost

24) **Jste:**

muž – žena

25) **Váš věk je:.....let.**